

**OSVÁTH PÁL 1848/1849-ES HADNAGY
VISSZAEMLEKEZÉSE A 10. HONVÉDZÁSZLÓALJRA
(Forrásközlés)**

Bevezetés

Osváth Pál 1831. január 4-én született a Bihar vármegyei Kismarján, csengerújfalusi Osváth Pál, református tanító és Kovács Klára fiaként. Az elemi iskolát a debreceni református főiskola kismarjai partikulájában, a gimnáziumot a derecskei magasabb szintű fiókiskolában végezte el. Ezután, 1844-ben beiratkozott az anyaiskola, a debreceni kollégium észtani, azaz bölcsészeti osztályába, ahol 1847-ben fejezte be tanulmányait. Még ez év őszétől, követve a partikulisták hagyományait, a gimnázialis osztályokat is működtető nagykállói református partikuláris iskola praeeptora, tanítója lesz. Az 1848-as események hatására az elsők között, már május végén jelentkezett Nagykállóban honvédnek. A 10. honvédszászlóaljba, elsősorban Szabolcs és Bereg megyei önkéntesek közé került. Avatása 1848. június 10-én volt. Szabolcs vármegye azonnal altisztnek ajánlotta. Példáját követve, két tanítótársa, Géresy Kálmán és Papp Bertalan is belépett a zászlóaljba.

Tizedesként megy a délvidékre, ahol 1848. december 28-ig harcol, majd részt vesz a téli és tavaszi hadjárat számtalan csatájában. Budavár bevételénél kisebb sebet kap. Ekkor átkerül a huszárokhoz, ahol hadnaggyá lép elő. Temesvárnál ismét megsebesül. A fegyverletétel után Lugosról tér haza.

A szabadságharc bukása után különböző Bihar vármegyei falvakban tanít, majd 1851-től jegyző Berettyószentmártonban, ahol iskolát, községházát, jegyzői lakást épít, és megszilárdítja a közbiztonságot. Közben megnősül, Matolcsi Etelkát választva hitvesül. A pandúrság felállítását követően, 1859. április 24-től Bihar vármegye Sárreti járásának csendbiztos, egészen 1884-ig, majd 1882-től 1892-ig Biharkeresztes postamestere. Élete végén orvos testvére, Albert közelébe, Budapestre költözött. Itt halt meg 1908. február 13-án, de temetése február 16-án, Biharkeresztesen volt. Gyermekei: Pál, Imre, Etelka, Gyula és Andor felsőbb képezéseket szereztek és általában a közigazgatás területén munkálkodtak.

Hivatali elfoglaltsága mellett, mindig érdeklődött a történelmi és néprajzi múlt eseményei iránt. Elsősorban szűkebb hazájáról, Bihar vármegyéről, illetve annak Sárreti járásáról gyűjtött adatokat. Ezeket különböző sajtócikkekben, illetve önálló kiadványokban tette közzé.

Jelen munkája különösen értékes és fontos a hadtörténetírás, különösen a szabolcsi és beregi hadtörténetírás számára. Osváth Pál visszaemlékezése ugyanis lehetővé teszi a 10. honvédszászlóalj története homályosabb részeinek kiegészítését. A szerző különösen részletesen ír a délvidéki harcokról és Budavár bevételéről. Helyi jelentőségét pedig az adja, hogy a 10. honvédszászlóalj 6. századába került. Az eddig már több történész által

ismert szabolcsi emlékiró, Krasznay Péter viszont, ugyanezen zászlóalj 5. századában harcolt, de onnan elég hamar, 1848. október 10-én más alakulathoz távozott. Osváth azonban aránylag sokáig, 1849. május végéig a zászlóaljnál maradt. Így munkájából számos Szabolcs és Bereg megyei honvédtársáról tudunk meg eddig ismeretlen adatokat.

Osváth csak a király által szentesített törvények keretei között helyezte a szabadságharcot, amit mindig önvédelmi harcnak nevezett. Nincs tudomásunk arról, hogy a békepárttal szimpatizált volna, de írásaiban a forradalom baloldalaról mindig hallgat, még Kossuth nevét sem ejti ki. Valószínűleg a trónfosztást sem helyesli. Görgeyvel szemben viszont bizalmatlan, feltételezi, hogy esetleg még az ellenséggel is paktál. A szabadságharc után hamarosan behódolt a hatalomnak, szemlélete aulikusává vált, ezért érthető, hogy került a 1848/1849-es események leírásának forradalmi részét. Írásaiban az államhatalommal, így a Bach-rendszerrel is igyekezett lojális lenni, de került a reformkor és a forradalom bírálatát is.

Ezt a munkáját régebbi jegyzetei alapján, a szabadságharc leverése utáni években írhatta, amelyet aztán a Szabadság című napilap felkérése után újból átnézett. A személyes vagy kényes részeket kihagyta, míg más esetekben aktuális, későbbi adatokkal kiegészítette.

A visszaemlékezést a korabeli hangzásalak megőrzésével, de a mai helyesírási szabályoknak megfelelően teszem közzé. Erre azért van szükség, mert a kéziratot először közlő napilap elég sok hibát ejtett. Ezek többsége félreolvasás következménye, míg kisebbik részük a nyomdász figyelmetlenségéből adódik. E többnyire betűcseréken alapuló hibák, nyilvánvaló tévedések eredményeként egyes szavak értelmetlenné váltak. Ezért a kisebb elírásokat, például egy hang kihagyását vagy az ékezet hiányát külön jelölés nélkül kijavítottam. A különírt összetett szavakat is egybeírtam, annál is inkább, mert néha az újság is következtelen volt. Az igeikötők egybe-, illetve különírása szintén esetlegesen történt. A honvédzászlóalj sorszámát mindenütt arab számmal írtam.

A visszaemlékezés ma már kevésbé ismert kifejezéseihez, az idegen szavakhoz, egyes települések és személyek nevéhez a jegyzetekben fűztem magyarázatot.

A Bevezetéshez használt források:

- Avatójegyzék, 1. köt. 46/b.–47/a. p.
- Bona, 1998/2. 612.
- Borovszky, 1901. 378, 580, 589.
- Dankó É., 1973. 37–55.
- Dankó I., 1996. 411–426.
- Debr. ref. főisk. akv., 1844/1845., 1845/1846., 1846/1847.
- Fizetési napló, 59/b. p.
- Héthy, 1978. 245–249.
- Kempelen, 8. köt. 97–100.
- Kenyeres, 1969. 328.
- MOL. ONöHt. Ált. 1848. 1062. sz.
- Pál, 1996. 132.
- Szinnyei, 1885. 88., 163., 635., 657. hasáb
- Szinnyei, 1980–1981. 1444–1445. hasáb

*Osváth Pál öregkori képe
(Lelőhelye: Osváth, 1996. 3.)*

Osváth Pál¹:

**Élményeim az 1848/9. évi önvédelmi harcokban,
a 10-ik önk[é]ntes] zászlóaljnál²**

Milyen volt a 10-ik zászlóalj?

Csajkos Gyulával³, a jelenleg Hajdú megyei szolgabíróval, mint 10-ik zászlóalji tizedesek sétálván egykor Debrecen főutcáján, egy éltes úriember sokáig néz utánunk, s ezt mondja „olyan büszkék, mintha Debrecen városának fele az övék, s felének ára a zsebükben volna.”

Jól hallottuk e ránk tett megjegyzést, de látván, hogy az öregúr nem rosszindulatból szól, s ha kissé nagyítva is, de igazat mondott, agyon hallgattuk.

Büszke volt a 10. zászlóalj minden tagja, de hogysisne lett volna az? Hiszen oly sok idő után, a nemzet katonája volt, és mert abba a szép zászlóaljba lett beosztva, hol

¹ A visszaemlékezés először a Szabadság című, nagyváradai napilapban jelent meg. E közlés alapjául is ez szolgál: Osváth Pál: Élményeim az 1848/9. évi önvédelmi harcokban, a 10-ik önk[é]ntes] zászlóaljnál. [1–6. rész.] = Szabadság. Politikai, társadalmi, kereskedelmi és közgazdasági napilap. A közjogi ellenzék közlönye. Nagyvárad. Megjelenik hetente ötször. Szerk.: Dus László. Kiadja: Schütz Albert. Nyomta: Laszky Ármin. 2 rétk. 11. évf. 1886. 71–76. sz., márc. 28. – ápr. 3. vasárnap-szombat.

² A Nagyváradon megjelenő Szabadság című lap munkatársa, az alábbi megjegyzés kíséretében közölte Osváth Pálnak a visszaemlékezéshez írt kísérőlevelét. Szabadságharcunk ezen legdicsteljesebb emlékü hovédzászlóaljának ténykedésére vonatkozó nagyérdekű közleményt az öreg honvéd Osváth Pál, jelenleg m.-keresztési postamester következő sorok kíséretében küldte be lapunk főmunkatársához:

Bihar-M.-Keresztes, 1886. márc. 16.

Kedves Bajtárs, Kárpáti!

A „Szabadságban” nyilvánított azon becses felhívásodnak, hogy az 1848/9-ik évi hadjáratból fent maradt jegyzeteim után egyet-mást közöljek, csak most teszek eleget. Megvallom, hogy sokáig gondolkoztam, hogy vajon tegyem-é ezt vagy nem? Nem akartam tenni azért, mert jegyzeteim általában saját énem körül forognak. Jött azonban közbe egy – csak cikkem végén említendő – körülmény, mely cselekvésre kényszerített. Kihagyva tehát közleményemből azon dolgokat, melyek közvetlenül személyemet illették, és meghagyva mindazokat melyek önvédelmi harcunkkal összekötetésben vannak, közlöm azokat e cím alatt: „Élményeim” stb. Maradván mindenkoron bajtársi szíves üdvözlettel igaz barátod, *Osváth Pál*.

³ Csajkos Gyula (Mihálydi, 1830. március 10. – Újfehértó, 1903. augusztus 17.): Csajkos István apagai földbirtokos, megyei esküdt és Diószeghy Erzsébet fia. Tanulmányait a sárospataki és a debreceni református főiskolán végezte. Felesége előbb Csanády Klára, majd Vályi Irma. 1848. júniusától közvitész a 10. honvédzászlóaljnál, október 7-én Szabolcs vm. honvédtisztú elöléptetését ajánlja, 1849. tavaszától tizedes ugyanott, 1849. május 11-től a 94. honvédzászlóalj hadnagya, 1872–1884. főszolgabíró, majd országgyűlési képviselő. (Bona, 1998/1. 258–259.; Bona, 1999. 539.; Borovszky, 1900. 514.; Krasznay, 1998. 57., 141.; László, 2000. 219–220.; Nyírmi-hálydi, ref. szül. akv.; Újfehértó, áll. hal. akv.; Avatójegyzék, 2. köt. 2/b.–3/a. p.; Spatak. ref. főisk. akv., 1845/1846.; Debr. ref. főisk. akv., 1847/1848.)

a magasság legkisebb mértéke is 5 láb⁴ 4 hüvelyk⁵ volt, s hova Máramaros, Bereg, Zemplén, Abaúj, Szatmár, Szabolcs és Bihar vármegyéből, a Hajdúságból és Debrecen városából oly tömegesen jelentkeztek, hogy a szám kitelvén, sok alkalmast is el kelle bocsátani.

A mértéknél némi elnézés csak az értelmiségnél történt, kik oly nagy számban özlöttek ide, hogy a zászlóalj 1/5-ét mívelt osztályúnak mondhatom.

E zászlóalj felszerelésére úgy a kormány, mint a katonai parancsnokság kiváló figyelmet fordítván, nekünk volt elsőben gyutacsos löfegyverünk, volt csinos, fekete csákónk, finom kelméjű, kávészínű atillánk és kék magyar nadrágunk, vastag, veres zsinórzattal. Megjegyezvén, hogy az említett ruhákat, mint szinte a bakancsot is, ki-ki maga választhatta, és azután a század szabója és cipésze által testéhez idomíthatta.

A csákón, a felső zsinór alatt nagy nemzeti rózsza, ez alatt az ország koronás címere, s ez alatt a X. szám volt ezüstszerű lemezen, de mely utóbbiról a függetlenség kimondása⁶ után, – melynek híre, ha jól emlékszem, a tiszafüredi⁷ táborban talált bennünket, – a koronát mindenkinek le kellett törni.

Milyen csinos fiúk voltunk? Arról legilletékesebb tanúságot tehetnek a debreceni mai azon nagymamák, kik akkor szintén takaros fehér cselédek voltak!

A zászlóalj Debrecenből a rácok ellen, a Bánátba⁸ küldetik

A zászlóaljnak, valamint felszerelésére, úgy katonai kiképzésére a lehető legnagyobb gond fordítván. A többnyire tanult osztrák tisztekből kinevezett fő- s mívelt altisztek alatt, a gyakorlatokban és céllövésekben pár hónap alatt oly haladást tett a zászlóalj, hogy bármely régi ezreddel vetélkedhetett.

Sokan már a szuronyvívásban is gyakoroltuk magunkat, midőn a rácok ellen indulásra parancsunk érkezett.⁹

Az utolsó időkben többször történt, hogy hajnaltól d. u. 3–4 óráig tartott fárasztó gyakorlatunk. Mégis, azért midőn Debrecenből Szolnokig kellett marsíroznunk a nagymérvű

⁴ láb, sukk = hossz mérték, a két ököl és az egymás felé fordított két hüvelykujj együttes hossza, Magyarországon általában 31,26 cm.

⁵ col, coll, hüvelyk, ujj = hossz mérték, 25–27 mm

⁶ A függetlenség kimondása = 1849. április 14.

⁷ Tiszafüred, Heves és Külső-Szolnok vm., ma Jász-Nagykun-Szolnok m.

⁸ Bánát, Bánság = az Alföld déli része a Tiszától keletre, a Maros és a Duna között. Termékeny fekete föld. Legnagyobb városa Temesvár. A török uralom megszűnése után Temesi bánság néven katonai határvidékké szervezték. Különböző telepítési akciók következtében a történeti Magyarország legtarkább nemzetiségi tájává lett. Ma nagyobb része Romániához, kisebb része Jugoszláviához tartozik.

⁹ A 10. honvédszászlóalj 1848. július 28-án indult el Debrecenből a délvidéki szerbek ellen. (Hermann, 1998. 41.; László, 2000. 164.)

forróságban, a nyakba vetett, összegyűrt köpenyt, tölténytartót, tele borjút¹⁰ s lőfegyvert, kivált az első állomásig¹¹, nagyon terhelőnek találtuk.

Az ördögmérte alföldi állomásokra ezután is terhes lett volna a gyalog masírozás, de segítettünk rajta azáltal, hogy kedvenc dalainkat sorba énekeltük.

Kedves dalaink voltak ezek:

1. *Süvegemen nemzeti szín rózsá,
Ajakimon kedves babám csókja.
Ne sírj babám! Nem megyek világra,
Nemzetemnek vagyok katonája.*

2. *És ti lányok! Maradjatok pártába,
Igaz magyar nem szoríthat karjába,
Ki honn maradt, nem érdemel, —
A ki elment, annak nem kell feleség.*

Kedves dalaink voltak még: „*Nem kell nekünk rekszumkherdáj habtmasir*”¹², továbbá „*Jegenye fa tetejében*” kezdetűek, és a rációk közt történt hosszas idejű kóborlásaink közben az, melyiknek minden verse így végződik: „*Süvegélje meg a magyart, mind a német, mind az oláh, mind a tót*” stb.

Ezeket valamennyien dalolván, egyszer csak azon vettük észre magunkat, hogy állomáson vagyunk. Hol beszállásolván, eszünkbe sem jutott a fáradság, sőt pihenés helyett megmosdván, s magunkat kikefélvén, rögtön sétálni mentünk. S ha katona dolgainkat is végeztük, a korcsmában, vagy más alkalmas helyen mulatságot rögtönöztünk.

Szolnoktól¹³ a Tiszán, gőzösön szállítatván, Szegeden szállottunk csak ki, hol a polgárok nagy előzékenységgel, s legtöbb helyen paprikás hallal fogadtak.

Az éjszakát Szegeden töltvén,¹⁴ másnap N.-Kikindára,¹⁵ s a következő nap estéjére Török-Becse¹⁶ alá mentünk, hol már táborba szálltunk, s előőröket is állítottunk.

---

¹⁰ borjú = katonai hátizsák

¹¹ Az első állomás Hajdúszoboszló volt, ahol a zászlóalj a július 28-ról 29-re virradó éjszakát töltötte. (Krasznay, 1998. 58.)

¹² rekszumkherdáj habtmasir = A német nyelvű katonai parancs kissé téves fonetikus leírása. Helyesen: rechts umkehrt euch habt marschiert. Jelentése: hátra arc, indulj!

¹³ A 10. honvédszászlóalj 4., 5. és 6. százada 1848. augusztus 6-án indult Szolnokról Szegedre. (Hermann, 1998. 41.)

¹⁴ A 10. honvédszászlóalj 4., 5. és 6. százada az augusztus 6-ról 7-re virradó éjszakát töltötte Szegeden.

¹⁵ N.-Kikinda, Nagykikinda, Torontál vm., ma Kikinda néven Jugoszláviában található.

¹⁶ Török-Becse, Törökbecse, Újbecse, Torontál vm., ma Novi Bečej néven Jugoszláviában található.

Itt történt a fegyelmetlen Mikecz Sándorral¹⁷ az, hogy késő éjjel csupán azért, mert tiltva volt a tábortól elmenni egymagában, az előőrsök közt csak azért is ki akart menni, de az éber őrök megcsípték, s minthogy magát megadni vonakodott, fél fülét az előőr szuronyal szétszakította. Mikeczról később többet is mondok.

Becse¹⁸ alól N.-Becserekre¹⁹ mentünk, honnan a magukat Perlaszon²⁰ elsáncolt rá-cok ellen, Écskára²¹ vezényelteténk.

Écskán, a Béga²² mellett eső sörház vált mulatóhelyünk, de ha ráértünk, az ezzel át-ellenes szép nagy kertben is szórakozhatánk.

Écskánál kedvesebb helyünk volt Zsigmondfalva²³, mert itt a jó svábokkal rokon-szenveztünk, s nekünk akkor nagyon tetszett azon sváb szokás, hogy vasárnap délután minden család mindkét nemű felnőttje a korcsmába járt mulatni, hol aztán egynémelyik honvéd úgy dájcsolt²⁴, mintha idehaza is azt járta volna. Részemről tisztelője voltam ugyan a sváb szépségeknek, de azért soha sem dájcsoltam.

Écskáról és Zsigmondfalváról jártunk a sáncban lévők ellen előőrségre, hol az ellen-ségeskedés tarlóján búza keresztekkel tüzelgettük.

A hatodik századnak²⁵, melyhez magam is tartoztam, az előőrségen azon szerencsésé-je volt, hogy tagjaként bírván a mesekirályt, az egyhuzamban egy negyedóra hosszant

---

¹⁷ Mikecz Sándor (Kemece, 1828. január 9. – Kemece, 1859. március 16.): ref., nőtlen, híres vadász. Mikecz József földbirtokos és Szabó Erzsébet fia. Korán árván maradt, mivel apját 1832-ben, anyját pedig 1834-ben vesztette el. 1848. júniusában Nagykállóban beáll a 10. honvédszászlóaljba. Többször kitűnt bátorságával és fegyelmetlenségével, ezért a zászlóalj fenegyerekének tartották. 1848. szeptember, 25-én, Pesten a 48. honvédszászlóaljhoz csatlakozott. Nedelicnél 1848. november elején, mint őrmester 12 emberével megtámadta a horvát határőrök előőrseit, és a túlerő ellenére visszavonulásra kényszerítette őket, egyiküket foglyul is ejt-ven. Örtanyájának engedély nélküli elhagyása miatt, a hadbíróóság 1848. május 18-án rangjától megfosztotta, és alakulatának elhagyására kötelezte. A fegyverletétel, számunkra ismeretlen alakulatban, Lugosnál érte. Előbb bujdosott, majd egy hamis komáromi menlevél védelmében szülőhelyén gazdálkodott. (Kedves, 1990. 103., 125.; Kedves, 1998/1. 75.; Kozma, 1997. 113., 117.; Krasznay, 1998. 57–59., 80., 140.; Nyárády, 1927. 4.; Avatójegyzék, 1. köt. 45/b. – 46/a. p.; Kemece, ref. szül. akv.)

¹⁸ Becse = Törökbecse

¹⁹ N.-Becserek, Nagybecserek, Torontál vm., ma Zrenjanin néven Jugoszláviában található.

²⁰ Perlasz, Torontál vm., ma Perlez néven Jugoszláviában található.

²¹ Écska = Németécska és Oláhécska, (Románécska, Óécska), Torontál vm., ma Ečka és Stara Ečka néven Jugoszláviában található.

²² Béga = a Ruszka-havason eredő, és Titel közelében a Tiszába ömlő 254 km-es folyó. Ma Romániában és Jugoszláviában található.

²³ Zsigmondfalva, Torontál vm., ma Lukičevo néven Jugoszláviában található.

²⁴ dájcsolt = német táncot járt

²⁵ hatodik század = 10. honvédszászlóalj, 6. század

káromkodni tudott, s már a francia hadjáratban²⁶ is szolgált, 60 éven túli Lévai bácsit. Annak soha ki nem fogyott regéi mellett tölthetém a különben sokszor unalmas éjszakai kázást.

A perlaszi csata

Az első perlaszi csata²⁷, – mely alkalmasint csak puskapor szagoltatás, vagy is kémszemle volt, – alig érdemel említést, de már a másodikról²⁸ érdemes megemlékezni.

A perlaszi sánc a hason nevű város alatt, a Béga-parton futó árkokból készült, s ágyúkkal is védett, oly erősség volt, mit nekünk ágyú nélkül kelle bevenni.

Ily erősség és ágyú ellen, habár derék löfegyvereink valának, jó sikerrel csak úgy harcolhatánk, ha mielőbb rohamra megyünk. Ezt tehát, mihelyt a golyók sorainkból néhányat értek, azonnal tettük is.

Egyetlen honvéd sem maradt el, de hogy ki volt a sáncban első? Valamint akkor vita tárgya volt, úgy most se biztos. Részemről Thurzó Miklóst²⁹ tartom elsőnek.

Bejutván a sáncokba, akik előlünk gyorsan el nem futottak, halál fiaik lettek, mert sem nem kértünk, sem nem adtunk pardont, és lőn a rácokban a halálnak oly gazdag aratása, milyen a kévékkel betérített tarlón látható.

Sorainkból elesett Szemere³⁰, kedves őrnagyunk, kinek egy kis golyó belei közé fűrődött ugyan, de nem az, hanem amint konstatáltatott, a golyó által a belek közé sodort kard rézcsat darabja ölte meg.

---

²⁶ francia hadjárat = A francia és osztrák hadseregek közötti hadjáratok Franciaország 1792. ápr. 20-i, Ausztria elleni hadüzenetével, valamint Osztrák Németalföldre történt betörésével kezdődtek, és az 1815. június 18-i Waterlooi csata mellékhadszínterein fejeződtek be, amelyekben a Habsburg-birodalom hadseregének számos magyar alakulata is részt vett. Mészáros Lázár és Aulich Lajos 1848/1849-es magyar hadügyminiszterek is e háborúk idején kezdték katonai pályafutásukat. (Borus, 1984. 427–442.)

²⁷ első perlaszi csata = 1848. augusztus végén az Écskán szállásoló 10. honvédszászlóalj előőrsei több ízben kisebb tűzharcba kerültek a Perlasz környékén portyázó szerbekkel. Ezek egyikére, valószínűleg az augusztus 30-i nagyobb összecsapásra utal a szerző. (Hermann, 1998. 42–43.; Krasznay, 1998. 59.)

²⁸ második perlaszi csata = 1848. szeptember 2-án

²⁹ Thurzó Miklós (Nagyvárad, 1817. – ?, ?.): Bihar vármegyei esküdt, szolgabíró, 1848. június 19-től hadnagy és segédtszázados a 10. honvédszászlóaljban. Október 1-től főhadnagy, november 1-től százados ugyanitt. Később is ebben az alakulatban harcol, egészen az 1849. augusztus 20-i borosjenői fegyverletételéig. (Bona, 1988. 605–606.; Krasznay, 1998. 61.)

³⁰ Szemere = Szemere Pál (Kisazar, 1804. – Nagybecskerek, 1848. szeptember 8.): őrnagy, a 10. honvédszászlóalj parancsnoka. Szemere István Zemplén vármegyei földbirtokos, alispán és Máriássy Klára fia. 1848. június 8-tól a 10. honvédszászlóalj őrnagya. 1848. szeptember 2-án, a perlaszi szerb tábor bevételénél halálos sebet kap. (Bona, 2000. 652.; Krasznay, 1998. 60.)

Ott lettek nyomorékokká Jármly Bernát³¹ és Köves Jancsi³² kedves bajtársaim, kiket, valamint felsőmegyei tótos kiejtésű dobosunkat³³, kartácsgolyó talált.

Az esetelekről hivatalosan közlött adatok alighanem tévesek, mert részemről az ekként közlötteknel többet hiszek. Annyi azonban bizonyos, hogy nem várt, de elszánt rohamunk meglepően a védőket. Ez okozhatta, hogy ez ellenséghez képest halottjaink és sebesültjeink aránytalanul csekély számban voltak.

Mielőtt tovább haladnék leírásomban, elmondom itt a dobossal való találkozásomat.

Ezzel a sáncbevetel után, úgy találkoztam, hogy a sáncban talált magánvagyon zsákmanynak nyilvánítván, a véletlen egy kávémérés előtt, mely nádból volt építve, nekem egy kétlovas kocsit adott, melyet aztán a kávé helyiségből apróra vagdalt cukorral és egy kis hordó pálinkával megpakolván, Écska felé elhajtottam. Ez utamban találtam az eltört lábú dobost, aki ekkor is részeg volt, s bármily szomorú volt állapota, mégse állhatta meg senki, hogy ne mosolyogja, mert amint a dobos keservesen, egy dorongra támaszkodva egyet-egyet lépett, minden lépésnél a sánc felé fordult, s fél magyar, fél tót kiejtéssel szidta, átkozta s fenyegette öklével a rácokat.

Helyet csinálva szekeremen a dobosnak, többedmagammal feltettem, s vittem Écska felé, hol az eperfákkal szegélyezett útfélen, a sánctól ágyúlövés távolságban, a bihari nemzetőröket³⁴ találtam tartalékként felállítva.

Ezek közt váncsodi³⁵ Török József, gáborjáni³⁶ Gombos Imre, k.-marjai³⁷ Kun Pál és több ösmerősökkel találkozáván, miután őket a Béga szélén vágott zöld nádcsöböl rög-tönzött lopóval megpálinkáztattam, továbbhaladtam, de szerencsémre szembejött rám egy olcsó árú kereső zsidó, kinek a két lovat, szerszámostul, szekerestül, cukor és pálinkával együtt, úgy adtam el 40 Ft-ért, hogy a dobost tartozik Écskára beszállítani. Ezt a zsidó teljesítette is.

E kirándulásomból még elég jókor tértem vissza, mert részt vehettem a *Perlasz* alatt védelmi állásba helyezkedett ellenség elűzésében.

³¹ Jármly Bernát (Laskod, 1820?., 1824?., – ?, ?.): Jármly Károly és Kela Zsófia fia. Szabolcs vármegyei birtokos. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljhoz. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. Előbb tizedes lesz, majd 1849. május 11-től hadnagyi a 94. honvédszászlóaljnál. (Bona, 1998/2. 126.; Avatójegyzék, 1. köt. 44/b. – 45/a. p.; Fizetési napló, 59/b. p.)

³² Köves Jancsi, Köves János. A 10. honvédszászlóaljba Nagykállóban beállt újoncok között ilyen nevű személy nem szerepel, valószínűleg más sorozási helyen jelentkezett, vagy esetleg a kéziratról téves olvasata miatt azonos lehet Kövér Jánossal. Kövér János (Polgár, 1828. – ?, ?.) rk. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljhoz. (Avatójegyzék, 1. köt. 9/b. – 10/a. p.)

³³ felsőmegyei tótos kiejtésű dobosunkat = Itt esetleg Kulikovics Józsefről is lehet szó, mivel a 10. honvédszászlóalj Nagykállóban besorozott részének már 1848. júniusában is ő volt a dobosa. (Fizetési napló, 62/b. p.)

³⁴ bihari nemzetőrök = Bihar vármegyei önkéntes nemzetőrszászlóalj

³⁵ Váncsod, Bihar vm., ma Hajdú-Bihar megyében található.

³⁶ Gáborján, Bihar vm., ma Hajdú-Bihar megyében található.

³⁷ K.-Marja, Kismarja, Bihar vm., ma Hajdú-Bihar megyében található.

Ezeket Titelig³⁸ kergettük, de Titelnél, hol a Duna és Tisza összeszakadásának szögletében szinte jó védelmi helyük volt, a készen tartott hajókon, úgy hagytak bennünket a száraz parton, mint a kotlót szokták a kisrucák³⁹.

Visszamenet Perlasz kiraboltatott s felégettett. Nem volt ez szép tőlünk, de csak kölcsön esett a többi más magyar helységekért!

Ekkor azon látvány miatt, hogy az általunk elhagyott sáncokban minden ég, a sáncokon átvonultunk Écska felé, s itt hajmeresztő dolgot láttunk. Ugyanis eltávozásunk után, a hadsereget kísért mindenféle söpredék nép, éspedig többnyire nők, az elesett rá-cokat és oláhokat, (mert ezekből állott csaknem fele az ellenségnek) egészen meztelenre vetkőztetve, kirabolták. Azután a testeket összevissza vagdalták, piszkolták, s végre a sáncban sűrűn épített nádkunyhókat meggyújtván, összeégették.

Kínos látványt nyújtott az 5–600-ra bizton tehető hullákat látni, melyeknek karjaik és lábaik épen úgy zsugorodtak az égés miatt felfele, mint azt a perzselt sertésekénél láthatjuk.

Igaz, hogy az ellenség emberietlen kegyetlenségeket követett el fegyvertelenek, sőt még gyermekek ellenében is, igaz az is, hogy ellenünkben való felkelésük, – úgy, azért mert őseiket a hazába testvérileg befogadtuk, s éppen akkor őket saját jobbágyainkkal együtt a szolgaságból felszabadítottuk, – indokolatlan, de az imént leírt tett is bírálaton aluli.

Másnap a hullákat a nemzetőrök által összehajtott nép eltemette, mi pedig Nagy-Becskerek piacán büszkén nézegettük az elfogott ágyúkat, megjegyezvén, hogy miután mi ezek kezeléséhez nem értettünk, a sáncban a tűzereknek megkegyelmeztünk, s ezek lettek a mi tűzereink tanítói.

Részt vettek e csatában a 10-ik zászlóaljjon kívül a pesti önkéntesek⁴⁰, a 37-ik gyalogezred pár százada⁴¹ és a Ferdinánd huszárok⁴², de akik lovaikon nem működhetek.

---

³⁸ Titel, Bács-Bodrog vm., ma Titel néven Jugoszláviában található.

³⁹ kisuca = kiskacsa

⁴⁰ pesti önkéntesek = A Földváry Lajos nemzetőr őrnagy vezette pesti önkéntes nemzetőrzászlóaljról van szó, akik azonban nem vettek részt Perlasz elfoglalásában, mert csak szeptember második felében érkeztek a közelben lévő Zsigmondfalvára. A tomaseváci szerb sereg szeptember 30-i, Zsigmondfalva elleni támadásának visszaverésénél viszont már ott voltak. Talán ezzel az alkalommal téveszti össze a szerző. (Bona, 2000. 339–340.; Hermann, 1998. 43.; Kedves, 1998. 121.; Krasznay, 1998. 61–63.)

⁴¹ 37. gyalogezred pár százada = 37. (Mihály főherceg) gyalogezred 3. zászlóalja (Hermann, 1998. 43.; Kedves, 1998. 121.)

⁴² Ferdinánd huszárok = 3. (Ferdinánd) huszárezred. A szakirodalom szerint a huszárok közül csak a 2. (Hannover), illetve a 6. (Württemberg) huszárezred néhány százada vett részt Perlasz elfoglalásában. (Hermann, 1998. 43.; Kedves, 1998. 121.)

A tomaseváczy roham

A Perlasztól elűzött rácok azután Tomasevácz⁴³, Alibunár⁴⁴, Jarkovác⁴⁵ s több helyeken sáncolták el magukat.

Sz.-Tamásnál⁴⁶ nem voltam, de a többiekben – ide értve a jarkováczi ocsmány áruulás leküzdését is, – részt vettem.

A tomaseváczy eredménytelen ostromról⁴⁷, – nem hallgatván el, hogy Jarkovác el-este⁴⁸ után üresen találtuk⁴⁹, – csupán a szabolcsi⁵⁰ gentry⁵¹ szilajsága és vakmerőségének netovábbja, Mikecz Sándor végett emlékezem meg.

Mikecz 21–22 éves, magas, karcsú, jó idegzetű, piros arcú, szép szőke legény volt, de annyira rakoncátlan magaviseletű, hogy már 17–18 éves korában, meggyéjében senki nem vállalkozott gyámjává lenni.

Hogy milyen hirtelen lobbanó ember volt, mutassa meg a következő esemény:

Sárospataki deák korában Mikecz, volt tanuló s később honvéd társunk, Tolnay Jan-csival⁵² rucázni menvén, a Bodrogra rucát lőtt, s amiért Tolnay a hideg vízbe a rucáért nem ment be, Tolnayt lábszáron lőtte.

Fegyelmetlen volt Mikecz, mint katona is, de múltját és hősiességét tekintve, néki sokat elnéztek. Tettei közül elmondom a következőt:

A zászlóaljból csatározáskor rendszeren az első, vagy a 6-ik század küldetett csatár-láncba. Tomasevácz ostromakor⁵³ a 6. század bocsáttatván előre, 30–40-ed magammal,

---

⁴³ Tamáslaka, Tomasevácz, Torontál vm., ma Tomasevac néven Jugoszláviában található.

⁴⁴ Alibunár, Torontál vm., ma Alibunar néven Jugoszláviában található.

⁴⁵ Árkod, Jarkovác, Torontál vm., ma Jarkovac néven Jugoszláviában található.

⁴⁶ Sz.-Tamás, Szenttamás, Bács-Bodrog vm., ma Srbobran néven Jugoszláviában található.

⁴⁷ A szerb felkelők kezén lévő Tomasevácz eredménytelen ostroma 1848. szeptember 10-én és december 5-én volt. Itt az első időpontra utal a szerző. (Hermann, 1998. 46., 50.; Kedves, 1998/2. 127.)

⁴⁸ Jarkovác eleste = A magyar csapatok, köztük a 10. honvédszászlóalj 1848. december 15-én foglalták el Jarkovácot. (Hermann, 1998. 52–53.; Kedves, 1998/2. 128.)

⁴⁹ A jarkováczi vereség után már a szerb csapatok nem tudtak visszatérni Tomaseváczra, ezért az 1848. december 15-én támadásra induló Kiss Ernő az addig hiába ostromlott sáncokat üresen találta. (Hermann, 1998. 53–54.; Kedves, 1998/2. 128.)

⁵⁰ szabolcsi = Szabolcs vármegyei

⁵¹ gentry, dzscentri = Magyarországon az 1800-as évek második felétől az elszegényedő, birtokait jórészt elvesztő, de társadalmi rangjához és úri életformájához makacsul ragaszkodó birtokos nemesség elnevezése.

⁵² Tolnay János (Kemece?, 1824?, Mátészalka?, 1826? – ?, ?.), ref., tanuló. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljhoz. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. Tizedes lesz. 1848. november 1-én tizedesként a temesvári császári várőrség fogságába esik. Ki-szabadul, 1849. május 11-től hadnagy a 94. honvédszászlóaljnál. A fegyverletétel után Bereg vármegyében bujkál. (Bona, 1999. 347–348.; Kozma, 1997. 118.; Krasznay, 1998. 57., 58., 146.; Avatójegyzék, I. köt. 44/b. – 45/a.; Fizetési napló, 64/a. p.)

⁵³ Tomasevácz ostromakor = A szerb felkelők kezén lévő Tomasevácz eredménytelen ostroma 1848. szeptember 10-én és december 5-én volt. Itt az első időpontra utal a szerző. (Hermann, 1998. 46., 50.; Kedves, 1998/2. 127.)

s ezek közt Mikecz Sándorral, a rohamban úgy előre találtunk nyomulni, hogy midőn a hátrálásra jel adatott, s a mieink hátráltak, mi már azt sehogy se tehattuk, s kényszerűségből a sáncok alatt mintegy 50 lépésre feküdt téglavető gödörbe menekültünk, hol a reánk irányzott golyózápór miatt, fejünket is csupán a szuronyaink végére illesztett, erős szorítékú szénaköteg oltalma alatt emelheténk fel.

Hol vettük a szénaköteget? Kérdheti valaki. Mire feleletem az, miszerint effélével a rohamba menők mindannyian el voltunk látva, s azt, mint pajzsot, nem rossz eredmény-nyel cipeltük, mert volt elég oly köteg, melyben 4–5 golyó is megállott.

Az irányomban, és a két Csajkos⁵⁴ iránt odaadó vonzalommal viselkedett Mikecz, közöttünk hasalt a gödörbe, s gyakorlott vadász lévén, oly ügyesen használta fel golyóit, hogyha a sáncból fej ütötte fel magát, az a lehanyatlás után többé nem mutatta magát. Így küldött ő maga 9 vagy 10 rácot a más világra.

Mi is tettük, amit tehattunk, s ennek az lón a haszna, hogy a sáncból nem mertek elfogásunkra kijönni!

E helytől honvédtársaink, – kik bennünket kivégzetteknek hittek, – mintegy negyed-óránnyira telepedtek le. Ezen, mi nagyon örvendettünk, s elhatároztuk, hogy estig tölté-nyeinket kímélve, s csak a jobb lövőkkel lövetve, kitartjuk magunkat.

Szerencsénkre az este korom sötétté lett, s mikor az időt elérkezettnek tartottuk, jó darabig a földön csúszva, s mikor jó távol voltunk, a lehető gyors futással menekültünk.

Hol feküdt táborunk? Könnyen rá találtunk a sötétben is, mert volt egy olyan közvi-tézünk, ki minden állat és madár hangját utánozni tudván, estvénkint, mint épen ekkor is, a fülemüle énekével mulattatta bajtársait, bennünket pedig hangjával alaposan nyom-ra vezetett.

A jarkováczi árulás és annak megtorlása⁵⁵

Sajátságosan feltűnő a rác, oláh lázadók hadviselésében az, hogy habár ők voltak a tá-madók, mégis azért mihelyt helyükbe mentünk, ők voltak azok kik, mint a vakondok, föld alá bújtak, azaz elsáncolták magukat.

---

⁵⁴ két Csajkos = Csajkos Elek és Csajkos Gyula. Csajkos Elek (Apagy, 1828?, 1829? – ?, ?.): ref., földbirtokos. A sárospataki református főiskolán tanult. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédtársaláljba, október 7-én Szabolcs vármegye honvédtiszti előléptetésre ajánlja. A perlaszi csatában, 1848. szeptember 2-án kisebb sebesülést szenved. 1859. szeptember 4-én házasságot köt Mezősi Emmával Nyírbogáton, ahol az 1870-es években községi jegyző. (Krasznay, 1998. 60.; László, 2000. 219–220.; Avatójegyzék, 2. köt. 2/b. – 3/a. p.; Nyírbogát, ref. ház. akv.; Spatak. ref. főisk. akv., 1845/1846.)

⁵⁵ A jarkováczi csata 1848. december 15-én volt. (Bona, 2000. 150.; Hermann, 52–54.; Kedves, 1998. 128.)

Elsáncolták magukat Jarkovácson is, de midőn ennek bevételére Damjanich⁵⁶ vezérlete alatt elmentünk, a sáncokat üreseknek találtuk.

Ekkor csatarendben, dob és trombita mellett, Jarkovác felé indulván, elibünk fehér zászlókkal pópák⁵⁷ és vén emberekből küldöttség jött, jelentvén a vezérnek, hogy ők kegyelmet kérők, s mint ilyenek, csakhogy bántódásuk ne legyen, készek a magyar nemzetnek hűséget esküdni.

E küldöttség által a városba vezettetvén, ott a pópák és a nép vénei a templom melletti térségen, nemzeti zászlók alatt, a sereg jelenlétében esküdtek hűséget, s azután felkérték a vezért, hogy a katonaságot bocsássa magánszállásokra, mert a barátság jeléül, annak ellátásáról gondoskodva leend.

A hódolatnak mindnyájan hittünk, s a városon kívül alig hagyva némi elő őrséget, nagy örömmel vonultunk szállásainkra, hol mindenütt előzékenységgel fogadtak, s kitűnő ingyenes vacsorára vártak.

Én nagy tizedmagammal voltam egy háznál, s a dús lakoma után már mindnyájan jól aludtunk, midőn valaki (biztosan még le se feküdt honvéd volt) az utcára nyíló ablakot keményen megverve tovaszaladt, s azt kiáltá be: „Honvédek! Keljetek fel, el vagyunk árulva, körül vagyunk fogva.”

Felugrottunk, s vetkőzetlen feküdvén, hirtelen kirohantunk, s hallván, hogy úgy az előőrsök körül, mint a piacon sűrű puskaropogás van, a velünk egy szobában volt fegyvereinkkel annál is inkább a piac felé indultunk, mert bármi eshetőségre e hely volt találkozóként kitűzve.

A szándék jó, de a kivitel nehéz lett, mert az utcán, az átellenes házak padlásairól, s más bújhelyekről erős lövöldözések hátráltattak, s közbe-közbe ellenséges csapatokkal is küzdenünk kellett.

Végre is akik el nem estünk, felmentünk a piacra, de ott nagyon rokonszenvetlen fogadtatásra találtunk, mert a templomból golyózápor küldetett felénk.

Sok honvéd pőrén és fegyvertelenül szaladgált az utcán, s örült, ha fegyverül valami keresetlen dorongot talált.

Soktól eldugták fegyverét, s igen soknak földdel volt betömve puskája csöve.

Nagy baj volt a sötétség is, és az, hogy a rácok közt találoztak, kik valamennyit tudván magyarul, ezeknek hívogató szavára „Ide magyar!” midőn többen közel mentek, sortűzzel fogadtattak.

Nem egy eset volt arra is, hogy a honvédek honvédekre tüzeltek. Szóval pokoli zűrzavar uralkodott közöttünk, s ez tarthatott 3–4 óra hosszat.

---

⁵⁶ Damjanich János (Staza, 1804. december 8. – Arad, 1849. október 6.): volt császári tiszt, 1848. június 20-tól a 3. honvédszászlóalj őrnagya, október 1-től alezredes, dandár, majd hadosztályparancsnok, november 16-tól ezredes, december 20-tól tábornok (vezérőrnagy), 1849. január 9-től hadtestparancsnok. 1849. március 8-án a katonai érdemjel 2. osztályával tüntetik ki. 1849. április 27-én Komáromban lábát töri, Szegeden ápolják. 1849. július 11-től Arad várparancsnoka. 1849. augusztus 17-én átadja a várat az orosz csapatoknak. A császári hadbíróság Aradon kötél általi halálra ítélte. (Bona, 2000. 150–151.)

⁵⁷ pópa = gör. kel. pap

Mindenfelől körül levén fogva, mindnyájan hittük, hogy végóránk ütött. De mint-hogy a rácok a Bánátba kerültünkkor – amint azt egy csodaszzerűleg visszamenekült el-beszélte – néhány elfogott honvéddel nagyon emberietlenül bántak, megadásról szó sem volt közöttünk. Ellenben azt határoztuk el, hogy virradatkor vagy kivágjuk magunkat, vagy drágán adjuk el életünket.

Ne gondolja senki, hogy sorakozva voltunk, sőt tudni kell, hogy csak 5, 10, 20 vagy 30-an, s azok is különböző csapatbeliek voltunk szétszórtaan meghúzódba.

Hajnalhasadtakor a várva várt pillanat elérkezvén, anélkül, hogy valaki parancsolta volna, a piac közepén elbújtak előrohantunk, s hógömb módra az előbb megbújtakat ma-gunkhoz vévén, úgy kergettük utcánként magunk előtt az ellenséget, mint a fergeteg so-dorja a port.

Mikor a város kiürítettett, a városon kívül összeszedeközvén, a nem kis részben me-zítlábas póregatyás honvédség rögtön sorakozott, s vad rohamban a szőlőskerten túl úzte az eszeveszetten futott árulókat.

Ekkor Damjanich azon szigorú parancsot adta ki, hogy a város kirabolatván, s abban minden élőlény irgalom nélkül felkoncoltatván, végre a város belül és körös-körül gyű-jtassék fel.

Az ocsmány árulás, s kiállott halál-küzdelmek miatt létrejött borzalmas jeleneteket nem kívánom leírni, feljegyzem azonban, hogy a Sándor ezred egy százada⁵⁸ is velünk lévén, ezek némelyike kegyetlenkedett. Egy tót ajkú Sándor bakát egy háznál nem bír-tam megakadályozni egy kis gyermek szétszakasztásának borzasztó művében!

Bizony mondom, hogy a rácoknak Bihar megye egykori pusztítása⁵⁹, és a mostani dolgok miatt, sok volt a rovásán, de aligha maradtunk adósok!

Csak az a sajnos, hogy az izgatók elhordván az irhát, nagy részben a félrevezetett nép szenvedett.

No dehogya, az izgatók is számosan lakoltak, tudom onnan, mert századommal pi-henés és helyőrségként Nagy-Becskereken többször megfordulván, ilyenkor a vésztör-vényszék által elítélt pópák és dászkálok⁶⁰ közül sokat kísértem a vésztőhelyre.

Jarkovácz takaros mezőváros volt, s elég terjedelmes is lévén, a házak, kamarák, pin-cék stb. felkutatása, továbbá a rablás, mészárlás közt véghezvitt étkezés napestig tartott, s mikor a város nemcsak belül, de körül is égett, vonultunk ki belőle, hol a város alatt tábort ütven, honfoglaló őseink példájára magnum áldomást⁶¹ csináltunk.

E vad mulatságot egészben leírni lehetetlen lévén, csupán a körülmények lefolyt esemé-nyekről emlékezem meg.

Századom a mulatsághoz egy pár hordó bort s egy farka fekete hízott sertést requi-rálván⁶², a bekapott fiúk a sertéseket egy szálíg lelődösték, s akkor nagy tüzeket rakva,

⁵⁸ Sándor ezred egy százada = 2. (Sándor) gyalogezred egy százada

⁵⁹ a rácoknak Bihar megye egykori pusztítása = A Rákóczi-szabadságharc idején, 1703–1711-ig a császári hadsereg kötelékében harcoló, és békés falvakat pusztító rácokról, azaz szerbekről van szó. (Borovszky, 1901. 523–529.; Heckenast, 1984. 337–399.; Osváth, 1996. 83–88.)

⁶⁰ dászkál = falusi román kántortanító

⁶¹ magnum áldomást = nagy áldomást

⁶² requirál, rekvirál = összeszed

a dögöket ülőhelyül a tűz köré húzgálták, s midőn egy nekivadult fiú így vágott egy darab húst, és azt fanyárson sütni kezdte, mindnyájan követtük példáját.

Még szilajabb lett a multság, midőn kedvenc dalaink éneklése közben, a Jarkovácznál velünk először találkozott, 9-ik testvérzászlóalj⁶³ küldöttsége közöttünk megjelent. E küldöttség szónoka rövid üdvözlés után, helyzetünk aggasztó voltát, de jó kimenetelét ecsetelvén, mindenkorra hasonló sikert kívánt a magyar fegyvereknek, s aztán egy magával hozott arany pohárból áldomást ivott.

E pohár azután a mellettünk volt, beütött végű hordóból annyiszor, amennyiszor megmerítettvén, sorba ittunk belőle.

Honnan került e nagy arany pohár? Ha a t. olvasó⁶⁴ kívánja tudni, megsúgom, hogy e pohár azon rác templomból való volt, mely előtt előző estvén az árulók hűségét esküdtek.

E küldöttség egyik tagja volt debreceni Fülöp Károly tanulótársam, s ha jól emlékszem, Beke Miska is közte volt.

Ez éjszakán csupa időtöltésből, néhányad magammal a tág utcájú, égő városba sétálni menvén, ott több sajtóságos és tragikomikus jelenet közt láttam, hogy a többször említett templom oltárán két becsípett honvéd tüzet rakván, libát sütött.

A 10-ik zászlóalj Felső-Magyarországon és Görgey⁶⁵

A jarkováci csata után Tomasevác alá mentünk, de azt a granicsár⁶⁶ ott hagyták. Ezután még sokáig bolyongtunk a Bánátban és a határörvidéken⁶⁷, de az alibunári sáncokat kivéve, melyet Karlsdorf⁶⁸ felől is támadva bekeríteni akartunk, s mely az ellenség vad futásával végződött, többé nemcsak hogy beszámítható ellenállásra nem találtunk, de ahol megjelentünk, a bennünket féldördögöknek hitt nép által remegve fogadtatánk.

Tudom, hogy egyhamar nem felejtettek el!

Részemről ösmerek Magyarországon rác, tót, oláh stb. ajkú polgárt, de nemzet csak egy van, s ez a magyar.

⁶³ 9. honvédszászlóalj

⁶⁴ t. olvasó = tisztelt olvasó

⁶⁵ Görgey (1848/1849-ben Görgei) Artúr (Toporc, 1818. január 30. – Bp., 1916. május 21.): kisépített cs. kir. főhadnagy, a szabadságharcban 1848. június 13-tól százados, augusztus 27-től őrnagy, október 1-től ezredes, október 15-től tábornok (vezérőrnagy), 1849. március végétől a feldunai hadsereg parancsnoka, május 22-től altábornagy, a Szemere-kormány hadügyminisztere július 5-ig. 1849. július 2-án a komáromi csatában súlyos fejsébet kap. Augusztus 11-én Kossuth a polgári és katonai hatalmat ráruházza. Augusztus 13-án Világosnál leteszi a fegyvert. 1867-ig internálják Klagenfurtba. (Bona, 2000. 160–163.)

⁶⁶ granicsár = határőr katona, erőszakos ember

⁶⁷ határörvidék = Magyarország 16–19. századi katonai igazgatású dél(kelet)i határvidéke. Itt az 1718 után létrehozott bánügyi határörvidékről van szó.

⁶⁸ Károlyfalva, Nagykárolyfalva, Karlsdorf, Temes vm., ma Banatski Karlovac néven Jugoszláviában található.

Jelenleg az izgatók ismét működnek⁶⁹, de ha igaz, hogy a múlt a jövő tükre, jó lesz az izgatókat követni vágyóknak kétszer is meggondolni, hogy a magyar tud lenni testvér, de ellenség is, és ha el tudott bánni 1848/9-ben a honárulókkal, most, amikor király és nemzet érdekei ugyanazonosak s a csapatok gyorsan szállíthatók, még jobban elverheti azokat!

*

1848. december végén⁷⁰ a zászlóalj Görgey parancsnoksága alá rendeltetvén, B.-Pestig⁷¹ mindenütt egymást váltott előfogatokon utaztunk.

B.-Pesten bevárván, hogy a kormány és menekülni vágyók a Windisch-Graetz⁷² seregei elől elvonuljanak⁷³, a 10-ik zászlóalj volt az utolsó, mely aztán a már közelgő ellenség elől a Vác⁷⁴ felé készen tartott vasúti kocsikba felugrált⁷⁵.

Ekkor még csak Vácig lévén vasutunk, innen még ez éjszakán Lévára⁷⁶, s itt egyórai pihenőtt tartva, Ipolyságon⁷⁷ át, az alföldi fiúk által soha nem próbált hegyi utakon, nagy hó és irtóztató hidegben egyhuzamban gyalogoltunk Selmecbányára⁷⁸.

Aligha csalatkozom, hogyha ez utat 15 mértföldre⁷⁹ teszem!

A sietség okát, – mely a bányavárosokban a császári sereg megelőzése volt, – az álmatlanság, fáradság és éhség által csaknem kimerült honvédség nem is sejtvén, ez útban csaknem a célhoz jutás órájában történt az, hogy midőn Görgey nyargoncaival⁸⁰

⁶⁹ Jelenleg az izgatók ismét működnek = A liberális polgárságot és a polgári értelmiséget tömörítő Szerb Nemzeti Liberális Párton belül az 1880-as évek közepére egyre inkább megerősödtek a radikálisok. 1885-ben ők vették át a párt sajtójának, a Zastavának a szerkesztését is. Korábbi programjuknak „szociális-demokratikus” irányú kiszélesítését kívánták, a parasztság és a kispolgárság érdekeinek figyelembevételével. (Katus, 1979. 1378.)

⁷⁰ A 10. honvédzászlóalj 1848. december 28-án, Nagybecskerekéről kocsikon indult el a Melence, Basahíd, Nagyikinda, Oroszlános, Szeged, Kistelek, Kiskunfélegyháza, Nagykörös, Cegléd útvonalon a fővárosba. (Hermann, 1998. 55.)

⁷¹ B.-Pest = Buda-Pest, Budapest. A 10. honvédzászlóalj ide 1849. január 1-én érkezett meg.

⁷² Windisch-Graetz, Alfréd, herceg (1787. – 1862.): császári tábornagy, 1848. júniusában leverte a prágai felkelést. 1848. októberétől az itáliai osztrák erők kivételével, az egész osztrák hadsereg főparancsnoka. Bevette Bécsset, és a forradalom vezetőit kivégeztette. 1848. decemberétől a császár a magyarországi forradalom leverésével bízta meg. A tavaszi hadjáratban elszenvedett vereségeiért leváltották. (Bona, 1984. 468–517.; Spira, 1959. 660.)

⁷³ a kormány és menekülni vágyók a Windisch-Graetz seregei elől elvonuljanak = A kormány 1848. dec. 31-ei menekülése a fővárosból Debrecenbe.

⁷⁴ Vác, Pest-Pilis-Solt vm., ma Pest m.

⁷⁵ A 10. honvédzászlóalj 1849. január 2-án hagyta el Pestet.

⁷⁶ Léva, Bars vm., ma Levice néven Szlovákiában található.

⁷⁷ Ipolyság, Hont vm., ma Šahy néven Szlovákiában található.

⁷⁸ Selmecbánya, Hont vm., ma 2 helység, Selmecbánya = Banská Štiavnica és Bélabánya = Banská Belá néven Szlovákiában található.

⁷⁹ mértföld, mérföld: a távolság mértékegysége. 1 magyar mérföld = 8354 m.

⁸⁰ nyargonc = futár

mellettünk lovagolt, egy debreceni fiú állapotunkkal való elégtelenségét fejezte ki. Erre Görgey a menetet megállítván, a zúgolódót a sorból kivezettette, majd a fő és altisztek hátra rendelése után a zászlóaljnak⁸¹ ágyút szegeztetett, s honvédtársunkat a még akkor is osztrák mundurban⁸² volt medvebőrös gránátosai⁸³ által a zászlóaljtól 5–6 lépésnyire az úton rögtön agyon lövette.

Megjegyezvén itt azt, hogy nálunk a későbbi zászlóaljokhoz nem is hasonlítható kitűnő fegyelem uralkodott, s tekintettel arra is, hogy e szerencsétlen a markotányosnék⁸⁴ által az útban szerzett fenyőpálínkától is izgatott állapotban volt, büntetendőnek tartottuk ugyan mindnyájan, de haditörvényszék mellőzésével történt kivégeztetését Görgey kevelységének róttuk fel.

Ezután Besztercebányára⁸⁵ mentünk. Besztercebányán akként volt alkalmam Görgeyvel közelebről megismerkedni, hogy itt, mint napos őrmester, a napiparancs és táborjelszó megtudása végett Görgey szállására lévén küldve, az irodába maga Görgey is bejött és parancsolta, hogy hat jó legénnyel, fegyveresen, azonnal menjek hozzá vissza.

A lehető gyorsan megjelentem, de már akkor Görgey egy hegymászó bot s övébe szúrt pár pisztollyal várt reánk s rendelte, hogy kövessük.

Besztercebánya kerített város lévén, midőn a kapun kívül, út nélkül egy magas hegynek vezetett bennünket, gondolkozni kezdtem, ha vajon a vezér ittas-e vagy lunátikus⁸⁶? De szólni sem én, sem a fiúk nem mertünk, hanem követtük a magaslat megmászásában mindaddig, míg – a délután két órától esthajnalig kinyúlt keserves, oly sziklamászás után, hogy igen sokszor csak a gyalogenyvesbe fogódzva tarthatánk magunkat, – a magaslaton egy kápolnát találtunk. Amint e kápolnához 20–30 lépésre voltunk, Görgey „megállj”-t vezényelve, nekem parancsot adott, hogy csak akkor menjünk utána, ha arra szükség lenne, ő maga a kápolnába bement!

Amint Görgey a kápolnába lépett, utána, mintha csak a földből bújt volna, a hegy túl oldaláról szinte jött egy köpenyes alak, aki Görgeyhez a kápolnába bement.

Együtt lehetek 15–20 percig, amikor az idegen a maga útján továbbment, engem pedig Görgey a magaslatra felhíván, annak falára, – mely körös-körül sűrűn be volt írva kevés magyar, de annál több idegen nyelvű látogatók neveivel, a Görgey neve után saját nevemet írtam fel.

E találkozás történhetett hadi kémmeleg is, de ki áll jól érte, ha vajon annál nem több volt-e? Részemről a honvéd önkényes kivégeztése, de kivált e perc óta, nem voltam híve.

⁸¹ 10. honvédszászlóalj

⁸² mundur = katonai egyenruha

⁸³ gránátos = különleges egyenruhát viselő gyalogos katona

⁸⁴ markotányos = katonai táborban ételt, italt, használati cikkeket árusító polgári személy

⁸⁵ Besztercebánya, Zólyom vm., ma Banská Bystrica néven Szlovákiában található.

⁸⁶ lunátikus = holdkóros, alvajáró

Hegyesi Márton barátom „Biharvármegye 1848–49-ben” c. művében⁸⁷ említést tesz róla, hogy a 10-ik zászlóalj Selmecebányán lázongott. Ott voltam Selmecebányán is, de a szerencsétlen kivégzetten kívül, nagy fennszóval senkit sem hallottam zúgolódní sem.

Nem volt tehát lázongás, hanem hogy később titkos elégületlenség volt, beösmérem. Az elégületlenség oka volt:

- a) az, mert kivált a falukban, a szegény vidéken, kolompér és zablepényből is szűken jutott,
- b) mert a vékony köpeny és atillában, a nagymérvű hidegekben az éjszakai előörsi szolgálat nagyon terhes volt;
- c) mert majdnem három hónapon át az Alföldtől egészen elzárva lévén, a mieinkről legkisebb tudomást sem szereztettünk, miért is gyanakodni kezdünk, hogy ezen télen Szibéria kinézésű vidéken, minden nagyobb hadműveletek mellözésével, a vezér azért gyötör bennünket, – hogy az ellenség az Alföldet könnyebben elfoglalhassa, s aztán bennünket kiszolgáltasson.

Biztos tudomásom van arról is, hogy kiváltképp ez utóbbi ok miatt, összeesküvés is szerveztetett Görgey ellen. Azonban – minthogy hirtelen alkalom nem volt, sőt ellenkezőleg, az történt, hogy Iglón⁸⁸, Poprádon⁸⁹, Eperjesen⁹⁰ át hazafele vezette G.⁹¹ a csapatokat, a híre járt, hogy az ellenséggel Kassa⁹² körül számadásunk leend, – az említett mérnylet önmagától elmaradt.

Eperjesen már hallottuk, hogy az osztrákoknak Béla⁹³ mellett nagy erödítésük van, s azt a Kassára vivő utat uraló branyiszközi magaslaton⁹⁴ meg is találtuk.

⁸⁷ Hegyesi Márton (Biharnagybajom, 1846. július 10. – Nagyvárad, 1907. március): ügyvéd, újságíró, publicista, politikus. 1875–1881. a bárándi kerület országgyűlési képviselője. Sokat foglalkozott a szabadságharc történetével. Itt jelzett műve: Biharvármegye 1848–49-ben. Nagyvárad, 1885. (Reprintje: Hegyesi Márton: Bihar vármegye 1848–49-ben. Gondozta és a megjegyzést írta: Tavaszi Hajnal. Utószót írta: Demény Lajos. Kiad. a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Egyházkerület.[Nagyvárad], 1999.; Javított és bővített kiadása: Hegyesi Márton: Bihar vármegye 1848–1849-ben. Gondozta, szerkesztette, utószót írta: Ruszoly József. Debrecen, 2000. /A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei, 24./ (Kenyeres, 1967. 697.; Ruszoly, 2000. 283.)

⁸⁸ Igló, Szepes vm., ma Spišská Nová Ves néven Szlovákiában található.

⁸⁹ Poprád, Szepes vm., ma Poprad néven Szlovákiában található.

⁹⁰ Eperjes, Sáros vm., ma Prešov néven Szlovákiában található.

⁹¹ G. = Görgey Artúr

⁹² Kassa, Abaúj vm., ma Košice néven Szlovákiában található.

⁹³ Béla = Kassabéla, Abaúj vm., ma Košická Belá néven Szlovákiában található.

⁹⁴ branyiszközi magaslat = Branyiszközi-hágó, 758 m. magasan, a Branyiszközi hegységben, Sáros és Szepes vm. határán. Fontos átjáró a Hernád és a Tarca völgye között, ma Szlovákiában található.

Branyiszkónál⁹⁵ zászlóaljunk csak nézőként szerepelt, mert a csaknem lehetetlenségnek látszó munkát, t. i.⁹⁶ az ágyúerődítmény bevételeit kénytelenségből a 33-ik zászlóalj egymaga elvégezte⁹⁷.

A kassaiak nagy lelkesedéssel fogadtak bennünket.

Kassánál, Tokajon⁹⁸ át Tisza-Füredre⁹⁹ masíroztunk, honnan a m.-kövesdi¹⁰⁰ csata¹⁰¹ után mindazon döntő ütközetekben részt vettünk, melyekben Budáig¹⁰² mindig az osztrákok szaladtak.

Ezen csaták egyikében, egy erdőben az osztrákok által századom egészen bekerített! S egész napon át oly kényes helyzetünk volt, hogy kinek-kinek napestig azon fához lapulva kellett maradni, amelyhez először állott, mert különben az osztrák vadászok rögtön lelőtték volna, kényes helyzetünkől csak a beállott sötétség mentett ki, mert ekkor az adott vezényszóra mindnyájan rohamot intéztünk támadóink ellen, s azok a roham előtt megfutottak. Nevezetes e nap előttem, s akik kálvinisták ott voltunk azért, mert ez esemény éppen nagypénteken¹⁰³ történt, s akarva nem akarva, oly pogányul böjtöltünk, hogy még vizet sem ihattunk.

Mire viszi némely embert a pénzvágy. A kápolnai¹⁰⁴ ütközetben¹⁰⁵ tapasztaltam, hogy egy zsidó, egylovas szekéren egy kis hordó bort és savanyúvizet hozván eladni, hogy árúja kelendőbb legyen, az egymásra tüzelő ellenséges csapatok közé is elment, és nyugodtan, de jó drágán mérte italát.

⁹⁵ Branyiszkónál = a Branyiszkói-hágónál

⁹⁶ t. i. = tudni illik

⁹⁷ A Branyiszkói-hágót 1849. február 5-én a Guyon Richard vezette hadosztály foglalta el, amelyhez a 33. (szegedi) honvédszászlóalj is tartozott. Velük harcolt még a bányavárosokban csatlakozott, akkor még szám nélküli honvédszászlóalj, mely nagyrészt szlovák honvédekből állt. (Bona, 1998/3. 184.)

⁹⁸ Tokaj, Zemplén vm., ma Borsod-Abaúj-Zemplén m.

⁹⁹ Tisza-Füred, Tiszafüred, Heves és Külső-Szolnok vm., ma Jász-Nagykun-Szolnok m.

¹⁰⁰ M.-Kövesd, Mezőkövesd, Borsod vm., ma Borsod-Abaúj-Zemplén m.

¹⁰¹ mezőkövesdi csata = Mezőkövesdnél 1849. február 28-án az utóvéd feladatát ellátó Kmety-hadosztály, melyhez a 10. honvédszászlóalj is tartozott, a lovasság segítségével szétverte az öt üldöző császári sereget. (Bona, 1998/3. 197.; Hermann, 1998. 58.)

¹⁰² Buda, Pest-Pilis-Solt vm., ma Budapest része, Pest m.

¹⁰³ nagypénteken = 1849. április 6-án

¹⁰⁴ Kápolna, Heves és Külső-Szolnok vm., ma Heves m.

¹⁰⁵ kápolnai ütközet, kápolnai csata = 1849. február 26–27.

Budavár bevétele

A Rákoson¹⁰⁶ át egész Budáig úzve az ellenséget, a fővárosiak által leírhatatlan lelkesedéssel fogadtatánk, s felesleges mondanom, hogy a mi örömünk is alig ösmert határt.

Zászlóaljunk Budavár ostroma alatt, mely több napokon át tartott¹⁰⁷, a Vízivároson¹⁰⁸ volt elhelyezve, s ugyanez utcán vezetett több ízben fényes nappal a vár alá.

E támadások alatt, melyekben mi a várvédőknek semmit nem árhattunk, nagyon sok lett az áldozat közülünk.

Miként jutottunk mégis a várba? Azt, nehogy örök feledésbe menjen, itt elmondom.

Meggyőződvn az ostrom alatt a parancsnokság a felől, hogy az egyenes utcán, míg a reánk szegezett ágyúk és sáncpuskák sorainkat ritkítják, mi az ellenségnek nem árhattunk, cselhez folyamodott.

A várbevétel estéjén tehát a zászlóalj a Bomba téren¹⁰⁹ felállítatván, 11 óra tájt ácsaink – kikhez más zászlóaljbeliek is csatlakoztak, – parancsot kaptak, hogy a Duna-parton lévő apácazárdán¹¹⁰ át, a várig minden épület falát vágják ki úgy, hogy a nyíláson egymás mellett két katona mehessen.

A Bomba tértől a Lánchídig, vagy is az akkori vár faláig szép hosszú házsor volt még, de ezek, kivéve az apácákat és az irgalmas barátok¹¹¹ három tagját, kiknél gyakran megvendégteténk, a sűrű bombahullás miatt egészen lakatlanok voltak.

Furcsa meglepetés várt reánk az apácáknál, kik beléptünkör már mindnyájan (pedig lehetek vagy ötvenen) egy földszinti nagy teremben, ágyaikban valának s ott is maradtak, míg köztük átvonultunk, de azt hiszem, hogy váratlan megjelenésünk, s itt-ott a tilalom dacára is, a fogak közt elmormogott pajkos megjegyzések őket is meglephették.

A falak átvágása gyorsan megtörténvén, mi ez úton úgy jutottunk a Lánchídig, egészen a vár alá, hogy reánk senki nem tüzelhetett. Nyomban utánunk hozta egy új zászlóalj a hosszú létrákat is, s azokon rögtön megkezdttük a felmászást.

A mászást előzőleg, a vár alá érkezttünkör, s éppen a mi tiszteletünkör történt azon ocsmány merénylet, mely a Lánchidat velünk együtt levegőbe akarta röpíteni.¹¹²

¹⁰⁶ Rákos-patak = A Duna budapesti szakaszának leghosszabb mellékvize. Gödöllőtől északra ered, és Óbudával szemben ömlik a Dunába.

¹⁰⁷ Budavár ostroma alatt, mely több napokon át tartott = 1849. május 4–21.

¹⁰⁸ Víziváros = Bp., I–II. ker. A budai Várhegy északi és keleti lejtőjén, a mai Moszkva tér – Mártírok útja – Bem József u. és tér – a Duna-part és az Ybl Miklós tér közötti terület. (Berza, 1973. 1302–1303.)

¹⁰⁹ Bomba tér = ma Batthyány tér, Bp. I. ker. (Berza, 1973. 95–96.)

¹¹⁰ apácazárdán = Az Erzsébet-apácák zárdájáról van szó. Ma Bp. I. ker. Fő u. 41–43. sz. (Berza, 1973. 301.)

¹¹¹ irgalmas barátok = Az irgalmas rend kórháza az akkori Fő utcának a Vízivárostól északra eső részén, a mai II. ker. Frankel Leó u. 17–19. sz. alatt állt. Ezért a kapucinusokról lehet szó, kiknek kolostora a Bomba tér és a Lánchíd között, a mai I. ker. Fő u. 30–32. sz. alatt volt. (Berza, 1973. 474., 520.)

¹¹² azon ocsmány merénylet, mely a Lánchidat velünk együtt levegőbe akarta röpíteni = 1849. május 21-én (Hermann, 1998. 61.; Bona, 1998/4. 224.)

Ha e merénylet sikerül, rögtön vége az éppen tömegben volt szép zászlóaljnak, így pedig, minthogy a minázásról¹¹³ sejtelmünk sem volt, a nagy durranást, melyhez hozzá voltunk szokva, fel se vettük.

Leszámítva, hogy 4, 5, 6 öles létráink a bástyáig ritka helyen értek fel, csekély veszteséggel jutottunk a várba, s ennek az lehetett az oka, mert e helyen aligha várták a védők megjelenésünket.

Hány halottunk és sebesültünk volt? Nem tudom, mert nagyobb gondom volt ekkor a várba juthatásra, azt azonban tudom, hogy Bereg megyei Felgarecz János¹¹⁴ őrmester bajtársam, – ki orosz hitű, de igaz magyar érzelmű volt, – és sárospataki volt ref. káplán, az óriás termetű Bán László zászlótartóink itt estek el.

Sebesültjeink nagy része akként sérült, hogy egy létra, mely végig volt már állva, vagy a hibás állítás miatt, vagy pedig a várvédők által felülről történt taszítás következtében eldőlt, s magával lesodorta a mellette volt két másik létrán állottakat is.

Azt az érzést, mely akkor fogott el, mikor 20–30-ad magammal a bástyán beugrottam, leírni nem tudom, mert határtalan volt örömöm afelett, hogy annyi szenvedés után Budavárába dicsőséggel feljutottam, de másrésztől azt képzelve, hogy sok teendő van még hátra, hittem, hogy biztosan halál elé megyek.

Ez valóban úgy is lett volna, ha a nagyobb számú védők el nem futnak, így pedig annál inkább mi kerültünk felül, mert társaink rögtön tömegesen követtek.

Többen lévén az elsők közt olyanok, kik a várban soha nem voltunk, nehogy tehát kelepcebe jussunk, óvatosan haladtunk előre, hol az a meglepetés várt reánk, hogy a várkapu előtti térségen körülbelül ott, hol ama bizonyos szobor áll,¹¹⁵ az ellenség egy százada előttünk gúlába lerakta fegyverét. (Midőn a szobor e helyen felállított, legfelsőbb helyen aligha tudták azt, hogy e hely éppen az, ahol a várórség egy része a 10-ik honvédszászlóalj előtt hódolt, s kétség, hogy e lap után a tény eljutand e magasabb helyekre.)

Ezeket rögtön őrizet alá vétetvén, a többiek haladtunk előre.

Már ekkor világosodott, s a félhomályban láttuk, hogy egy épületből egy stiglicforma¹¹⁶ öltönyű egyén búvik elő, s midőn arra valaki már tüzelt is, szólalt meg magyarul „utánam, majd megmutatom én hova bújtak.”

Hát magyar vagy? Erre meg amarra, lőn több kérdés a tarka emberhez, aki akként purifikálta¹¹⁷ magát, hogy ő, mint város kocsisa rekedt a várban, és istállójában, a jászlokba sok német katona bújt el.

¹¹³ mina = akna, lóporakna; minázás = aknázás

¹¹⁴ Felgarecz János (Munkács, 1827. – Buda, 1849. május 21.): rk., írnok, nőtlen. Nagyállóban beáll a 10. honvédszászlóaljba, ahol 1848. június 11-én avatják. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. (Avatójegyzék, 2. köt. 6/b. – 7/a. p.)

¹¹⁵ ama bizonyos szobor = Budavár védelmének emlékére, a Szent György téren, azon a helyen, ahol Hentzi, budavári parancsnok elesett, 1852. június 11-én, Ferenc József jelenlétében avatták fel a Hentzi-emlékművet, amely a lakosság tiltakozásai ellenére, 1899-ig a helyén maradt. (Héthy, 1978. 246–247.; Katona, 1989. 26.; Kenyeres, 1967. 707.)

¹¹⁶ stiglic = tengelic, tengelice. Tarka tollú kis énekesmadár.

¹¹⁷ purifikálta = igazolta, tisztázta

Ezt nem hagyhattuk megtekintés nélkül, s meg is érdemelte a fáradságot, mert a jászlakban magukra szénát rakott németek, a taláalomra intézett szuronydöfésekre sajtjféregként pattogtak elő.

E mulatságnak csakhamar véget vetvén, haladtunk a tarka emberrel a piacig, hova a más oldalon is berontott társainkkal csaknem egyszerre érkeztünk.

Ki volt közülünk a falon az első? Annál nehezebb tudni, mert a mászáskor még sötét volt. Tudok azonban annyit, hogy fehértói¹¹⁸ Petneházy János¹¹⁹ 10-ik zászlóalj tizedes bajtársam velem volt, s úgy amint egykori őse¹²⁰, nem volt is legelső, de bizonyára az első között volt.

A piacról ki lettem néhányad magammal küldve, hogy ha lehet, Hentzit¹²¹ mi kerítjük kézre, azonban már későn, mert Hentzi a túlóldalt rohanók által lelövetett.

Visszasietve a piacra, ott már akkor az elfogott Ceccopieri ezred¹²² bandája fújta a Rákóczit¹²³ és a talpalávalókat, melytől és a csaknem minden ház előtt kitéve volt, beütött végű hordókból lelkesedésünk fokozódván, baka és huszár, tisz és közbíró összefogódzva, úgy jártuk a toborzót, mintha parancsolva lett volna.

¹¹⁸ Fehértó, Ó- és Újfehértó, Szabolcs vm., ma Szabolcs-Szatmár-Bereg m.

¹¹⁹ Petneházy János (? , ? - ? , ?.) A 10. honvédszászlóaljba Nagykállóban beállt újoncok avatójegyzékében és a fizetési naplóban csak egy Petneházy családnevű személy szerepel. Ez a petneházy születésűnek jelzett Petneházy Ambrus. Talán előfordulhatott, hogy Osváth Pál kéziratában a nyomdász az akkor is elég ritka Ambrus keresztnévet, tévesen Jánosnak olvasta és írta. A fehértói megjelölés pedig az esetleges későbbi lakóhelyre utalhat. – Petneházy Ambrus (Petneháza, 1828. – ? , ?.), ref., földbirtokos, nőtlen. Nagykállóban, 1848. június 10-én beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. (Avatójegyzék, 1. köt. 47/b.–48/a. p.; Fizetési napló, 62/a. p.)

¹²⁰ egykori őse = Petneházy Dávid (? , 1645 körül – ? , 1687. eleje): kuruc lovaskapitány, Szabolcs vármegyei birtokos nemes. Iskoláit valószínűleg a debreceni ref. kollégiumban végezte, majd katona lett. A Thököly-főkelés idején a kuruc hadak legnevesebb ezerekeskapitánya. 1683-ban Thököly Imre előhadainak vezére. 1685-ben I. Lipóthoz pártol, és nagy része van Szolnok, Szarvas és Arad töröktől való visszavételében. Buda várának ostromakor, 1686. szeptember 2-án először érkezi a várfal tetejére. (Borovszky, 1900. 529., 546.; Kenyeres, 1969. 404.)

¹²¹ Hentzi, Heinrich (Debrecen, 1785. október 24. – Buda, 1849. május 21.): császári ezredes, 1848. május 9-től tábornok, júliustól Pétervárad várparancsnoka, de 1848. október 22-én tartóztatják, mivel a várat osztrák kézre akarta adni. A császáriak bevonulásakor kiszabadult, és Buda várparancsnoka lett. A vár ostroma alatt lövette Pestet, amivel jelentős pusztítást végzett. A vár bevételekor halálos sebet kapott. (Bona, 2000. 740.)

¹²² Ceccopieri ezred = A budai várfalnak a Szent György tér és a Krisztinaváros közötti részét, a császári hadsereg kötelékébe tartozó olasz Ceccopieri gyalogezred 1. zászlóalja védte. Ezen a helyen sikerült a magyar csapatnak rést ütnie a várfalon, amelyen keresztül az első alakulatok hamarosan bejutottak a várba. (Bona, 1998/4. 223.; Katona, 1989. 21–26.)

¹²³ Rákóczit = Rákóczi-induló: legnépszerűbb nemzeti indulónk. A 19. század elején alakult ki a népi Rákóczi-nóta motívumaiból és a kuruc tábori kürtjelzésekből. Mai alakját Bihari János, Scholl Miklós katonakarmester és bizonyos mértékig Berlioz híres feldolgozása (1846) nyomán nyerte. Liszt XV. rapszódiajában is szerepel. (Bartha, 1965. 180–182.; Falvy, 1987. 85–89.)

A tánc közben, jókedvünket egy irtóztató jelenet félbeszakította, s ez, az volt, hogy egy osztrák század, – melyről semmit nem tudtunk, – ha jól emlékszem, a Gr. Sándor-palotában¹²⁴ megbújít, s onnan az emelet ablakaiból sortüzet adott reánk.

A közeli lövés sok embert talált, nekem is könnyen sérült egy golyó miatt a fél lábam, egy másik golyó pedig az ujjongás közben feltartott hüvelykujjam tetejét súrolta.

Még ekkor nem volt hátultöltős,¹²⁵ nem várva tehát, hogy az ellenség tölthessen, mindenki rögtön a megtorlásra gondolt, s anélkül, hogy valaki vezényelt volna, a palotát rögtön megrohantuk, s ott a hátulsók az elsőket tolvaj, s az elesetteken átgázolva, a széles garádcsokon minden fokot, majd minden szobát nem csekély áldozattal vettünk ugyan be, de az ostoba merénylők is életükkel adóztak!

Ezután, nehogy hasonló eset történjék, minden ház átvizsgáltatott, s hogy eközben holmi értékes tárgyak is ragadtak egynémelyek kezéhez, tagadhatatlan.

E kutatásban nem vettem részt, mert csekély lábsebemet kötözgetém, de a piacról sem távoztam el. Innen gyönyörködtem a furcsánál furcsább jelenetekben, melyek közül egyet felemlíték, ugyan is:

Egyszer egy tót honvéd, akinek köpenyalja hátulról ponyva gyanánt fel volt hajtva, s abba nagy csomag valamit hozott, jött felém, s hozzám érve arra kért, hogy nézném és mondanám meg neki, ha vajon jók e azok a bankók, melyeket ő cipel? Megnéztem a negyedmázsányi terhet, s mit láttam? Azt, hogy a bajtárs olyan Almásy-féle 1 Ft-os bankjegyeket¹²⁶ hozott, milyenek aztán leveretésünk, azaz feloszlásunk után folyóvá lettek.

Megmondván pedig a honvédnek, hogy német bankókat hozott, miután állításomat többen is megerősítették, az atyafi a 100 és 1000 forintoként szépen összecsomagolt bankjegyeket a köveztetire önté, s egy részét szétbontván meggyújtotta, s valamennyit megégette.

Azt hiszem, hogy e szegény embernek e cselekedete holtig eszébe jutand!

Budavár bevétele után, Olaszország felé állítólag azért indított a zászlóalj, hogy az ott rekedt magyar ezredeket felvilágosítván, a hazába hívja. Olaszországba ingyen, és ily célból utazni, vágyva vágytunk, de csak Székesfehérvárig¹²⁷ utaztunk, s onnan a zászlóalj visszarendeltetett.

E visszarendelés sokaknak, s éppen azoknak nem tetszett, kik helyzetükkel elégedetlenek voltak.

¹²⁴ Gr. Sándor-palota = Sándor-palota (Bp., I. ker. Szent György tér 1–2. sz.) A palotát gróf Sándor Vince 1806-ban építtette. 1867-től a miniszterelnökség épülete volt. (Berza, 1973. 1018.)

¹²⁵ hátultöltős, azaz hátultöltős puská = hátultöltős az a lőfegyver, amelynél a töltényt nem a cső torkolatánál, hanem annak hátsó végén teszik a töltényürbe. Az ilyen puskát jóval gyorsabban lehet tüzelés kész állapotba hozni, mint az előltöltőset. (Pallas lex., 8. köt. 756.)

¹²⁶ Almásy-féle 1 Ft-os bankjegyek = Itt a császáriak által megszállt magyar területek pénzügyeit intéző kincstári igazgatóság által kibocsátott bankjegyekről van szó. A jelzöt az igazgatóság vezetője, gróf Almásy Móric vezetéskéne adja. (Spira, 1979. 313–314.)

¹²⁷ Székesfehérvár, Fejér vm.

Elégületlen volt pedig helyzetével az értelmiség, azért mert a számos hason tagok miatt, a legjobb magaviselet mellett is alig számolhatott előmenetelre, más zászlóaljához is csak gyéren, s azok bocsáttattak, kiknek nagy befolyású rokonaik voltak!

A Bánátban emiatt sem volt semmi baj, de mikor a zászlóalj a Görgey táborába került, s ott a mívelt altisztek és közvitéztek, némely oly újdonsült tisztecskéik által, kik nálunk káplárok¹²⁸ sem lettek volna, lenézetett: helyzetünket restelltük.

Igyekezett tehát ki-ki a zászlóaljtól megválni, mi azonban csak lassan, s Budavár bevétele után is akkor sikerült, mikor a parancsnokság belátta a méltánytalanságot.

Soká voltak altisztek, kik pedig mindannyian polgárilag és katonailag képzett egyének voltak, amint a sok közül eszembe jut: Ilosvay László¹²⁹ és Lőrinc¹³⁰, Apagyi Antal¹³¹, a Csajkos testvérek¹³², a Szenkovszky testvérek¹³³, Tamáska József¹³⁴ (nagyváradi

¹²⁸ káplár = tizedes

¹²⁹ Ilosvay László (Hegyközpályi, 1819. április 4. – Munkács, ?.): ref., nőtlen, ügyvéd, földbirtokos Madán. Ilosvay László földbirtokos, táblabíró és Kabos Rozália fia. Nagykállóban, 1848. június 11-én beáll a 10. honvédszászlóaljba, ahol Szabolcs vármegye altiszti ajánlására augusztus 14-től őrmester. November 1-től hadnagy a 61. honvédszászlóaljnál. 1849. január 21-től térparancsnoksági segédtsízt Karcagon. Május 13-tól a nádudvari katonai kórház parancsnoka. Július végétől főhadnagy a 137. honvédszászlóaljnál. (Bona, 1998/2. 98.; Avatójegyzék, 2. köt. 7/b. – 8/a. p.)

¹³⁰ Ilosvay Lőrinc (Ilosva, 1821?, 1824?. – Ilosva, 1894. október 10.): rk., nőtlen, végzett ügyvéd, megyei esküdt, földbirtokos. Ilosvay Menyhért földbirtokos, főszolgabíró és Eördögh Anna fia. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnak ajánlja. Végig ebben az alakulatban harcol. A borosjenői fegyverletélteli jegyzék szerint hadnagyként fejezte be a szabadságharcot. A kiegyezés után Bereg vm. szolgabírája volt. (Bona, 1998/2. 98–99.; Csatáry, 1995. 172.; Avatójegyzék, 2. köt. 7/b. – 8/a. p.)

¹³¹ Apagyi Antal (Apagy, 1820. február 24. – Érsemjén, 1887.): ref., nőtlen, ügyvéd és földbirtokos Szabolcs vármegyében. Apagyi Péter földbirtokos és Puskás Erzsébet fia. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljba. Fogadópenzét nem veszi fel, hanem felajánlja a hazának. Szabolcs vármegye altisztnak javasolja. Alakulatában előbb tizedes, majd 1849. május 11-től hadnagy a 94. honvédszászlóaljnál. (Bona, 1998/1. 42–43.; Avatójegyzék, 2. köt. 2/b. – 3/a. p.)

¹³² Csajkos testvérek = Csajkos Elek és Csajkos Gyula. Életrajzi adataikat lásd előbb.

¹³³ Szenkovszky testvérek = Szenkovszky József (Beregszentmiklós, 1828. – ?, ?.): rk., gyógyszerész, nőtlen. Nagykállóban, 1848. június 11-én beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnak ajánlja. (Avatójegyzék, 2. köt. 6/b. – 7/a. p.); Szenkovszky Sándor (Beregszentmiklós, 1826. – ?, ?.): rk., földbirtokos, nőtlen. Nagykállóban, 1848. június 11-én beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnak ajánlja. (Avatójegyzék, 2. köt. 7/b.–8/a. p.)

¹³⁴ Tamáska (Tamaska, Tamaskó) József (Sátoraljaújhely, 1811. – ?, ?.): ref., nőtlen, ügyvéd. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljba, ahol előbb tizedessé, majd őrmesterré léptetik elő. 1849. március 16-tól hadnagy a 2. zólyom-besztercei honvédszászlóaljnál. Május 16-tól főhadnagy ugyanott. Később a budai fürdőben működő katonai kórház parancsnoka. A szabadságharc után egy ideig eltiltják az ügyvédi gyakorlattól. (Bona, 1999. 318.)

ügyvéd), Bunyitay János¹³⁵, Káldy Károly¹³⁶, a Csepely testvérek¹³⁷, Bán László, Petneházy János¹³⁸, Támár Alajos¹³⁹, Balog János (most derecskei postamester), stb.

Székesfehérváron magam is régi vágyam folytán áttétettem magamat, és a zászlóaljjal ezután, mint huszár csak a temesvári¹⁴⁰ szerencsétlen ütközetben¹⁴¹ és O.-Lugoson¹⁴² találkoztam¹⁴³.

Huszár élményeimről, ha élek később szólni fogok, most pedig elmondom az okát annak, hogy mi indított e sorok közlésére:

Hiába volt a 10-ik zászlóaljjban a mívelt osztály túlsúlyban, onnan azonban haditudósítást senki nem írt, s így a zászlóalj viselt dolgai, – holott pedig az 1-ső puskalövéstől az

¹³⁵ Bunyitay János (Pályin, 1828?., 1829?., – ?, ?.): ref., nőtlen. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. Valószínűleg azonos azzal a személlyel, aki később hadnagya az 1. vadászrezdénél. (Bona, 1998/1. 235.; Avatójegyzék, 1. köt. 46/b.–47/a. p.)

¹³⁶ Káldy Károly (Apagy, 1825. december 22. – ?, ?.): ref., nőtlen, földbirtokos. Káldy József ref. lelkész és Apagyi Anna fia. Nagykállóban, 1848. június 10-én beáll a 10. honvédszászlóaljhoz. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. 1848. augusztus 30-án egy kétfős küldöttség tagjaként, alakulata azon kérését közvetíti parancsnokának, Kiss Ernő ezredesnek, hogy minél előbb vegesse őket a perlaszi sáncokban lévő szerbek ellen. (Krasznay, 1998. 59.; Avatójegyzék, 2. köt. 3/b.–4/a. p.)

¹³⁷ Csepely testvérek = Csepely Károly és Csepely Miklós. Csepely Károly (Cserepeskenéz?, Lórántháza?, 1816. – ?, ?.): ref., nőtlen. Gimnáziumot végez. Gazdálkodó. A 34. gyalogezred volt őrmestere. Nagykállóban, 1848. júniusában őrmesterként beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. Alakulatában október 1-től hadnagya, december 16-tól főhadnagya. (Bona, 1998/1. 270.; Avatójegyzék, 1. köt. 45/b. – 46/a. p.; Fizetési napló, 2/a. p.) Csepely Miklós (Lórántháza, 1824. – ?, ?.): ref., tanuló. Nagykállóban, 1848. június 10-én beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. (Avatójegyzék, 2. köt. 3/b.–4/a. p.)

¹³⁸ Petneházy János, illetve Petneházy Ambrus életrajzi adatait lásd előbb.

¹³⁹ Támár Alajos (Gyöngyös?, Törökszentmiklós?, 1827?., 1828?., – ?, ?.): rk., nőtlen, jogász, földbirtokos. Nagykállóban, 1848. június 10-én beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. Alakulatánál előbb őrmester, 1849. január 1-től hadnagya, végül főhadnagya. 1867-től ügyvéd, törvényszéki ülnök, majd bíró. 1884-től a honvéd menház tagja, ahonnan 1885-ben kilép. (Bona, 1999. 315.; Borovszky, 1909. 285.; Avatójegyzék, 2. köt. 3/b.–4/a. p.)

¹⁴⁰ Temesvár, Temes vm., ma Timisoara néven Romániában található.

¹⁴¹ temesvári szerencsétlen ütközetben = A 10. honvédszászlóalj is részt vett 1849. augusztus 9-én a szabadságharc sorsát eldöntő temesvári csatában. (Hermann, 1998. 63.)

¹⁴² O.-Lugos, Oláh-Lugos, Oláhlugos, Krassó vm., később egyesült Németlugossal, amely ma Lugo néven Romániában található.

¹⁴³ Lugoson, 1849. augusztus 15-én Haynau csapatai megtámadták a déli hadsereg maradványait. A Kmety hadtest, köztük a 10. honvédszászlóalj kapta az utóvédharc megvívásának feladatát. Mindaddig feltartóztatta a császári sereget, amíg a megmaradt magyar alakulatok Facsetra elvonultak. Ahol a tábornokok 1849. augusztus 16-án haditanácsot tartottak, és reménytelennek látván a további harcot, csapataikkal különböző irányban eltávoztak. Kmety is búcsút vett bizalmasaitól. A 10. honvédszászlóalj története tehát itt, Facset környékén ér véget. (Hermann, 1998. 63–64.)

utolsóig részt vett, s helyét, mint magyar katonához és önkénteshez illett, becsületesen megállotta, – úgy a jelen nemzedék, mint az utókor előtt ösmeretlenek maradnának.

Közöltem továbbá a zászlóaljnak e dióhéjba szorított múltját azért, mert abból, akiket e dolgok érdekelnek, megtudhatják, hogy annak – habár ez a *Biharmegye 1848/49-ben* című, különben jeles műben nincs is említve –, csakugyan tagja valék.

Különben e mulasztást szerzőnek nem rovom fel, s nem is róhatom fel, mert szerző nem tudható, hogy engem a márciusi napok N.-Kállóban¹⁴⁴, az ott volt ev. ref. gimnázium¹⁴⁵ tanáraként találván, a felhívás első napján a Gazdag-féle bűnügyben hírhedtté vált Támár Alajossal¹⁴⁶ együtt, először vizsgáltak s vettek be közvitéztként a 10. önkéntes zászlóaljhoz¹⁴⁷. – Példánkat követve, léptek be aztán Géresy Márton¹⁴⁸ és Papp Albert¹⁴⁹ elemi tanító társaim is.

Találkozhatnak, kik ez öngazolást hiúságnak tartandják.

Legyen az ilyeneknek inyök szerint, de ha megengedhető némelyeknek az, hogy cifra öltöny, paripa s nem mindenkor tisztességes úton szerzett gazdagságban tetszelegnek maguknak, szabad legyen akkor nekem is, hogy a hazáért tett áldozatok árán büszke legyek arra, hogy e derék zászlóaljnak tagja voltam.

¹⁴⁴ N.-Kálló, Nagykálló, Szabolcs vm., ma Szabolcs-Szatmár-Bereg m.

¹⁴⁵ Nagykállói ev. ref. gimnázium = Nagykállói református latin gimnázium

¹⁴⁶ Támár Alajos életrajzi adatait lásd előbb.

¹⁴⁷ először vizsgáltak s vettek be közvitéztként a 10. önkéntes zászlóaljhoz = Osváth Pál Nagykállóban, 1848. május 28-án állt be a 10. honvédszászlóaljba, de felavatása csak június 10-én történt meg. (Önkéntesek, 1/a. p.; Avatójegyzék, 1. köt. 46/b. – 47/a. p.)

¹⁴⁸ Géresy Márton (Kocsord, 1830. – ?, ?.): pedagógus, 1847-ben érkezik a debreceni református főiskolából a nagykállói református latin gimnáziumba praeeptornak. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. Előbb tizedes, majd a fegyverletételkor őrmester. 1891-ben tanár Szatmárnémetiben. (Mikár, 1891. 288.; Pál, 1996. 132.; Avatójegyzék, 1. köt. 44/b. – 46/a. p.; Fizetési napló, 60/a. p.)

¹⁴⁹ Papp Bertalan (Újfehértó, 1830. – ?, ?.): tanító, 1847-ben érkezett Debrecenből a nagykállói református latin gimnáziumba praeeptornak. Nagykállóban, 1848. júniusában beáll a 10. honvédszászlóaljba. Szabolcs vármegye altisztnek ajánlja. Tizedes lesz. A szabadságharc után, 1850-ben ismét praeeptor előbbi munkahelyén. Később ref. tanító Nyírbogáton, ahol 1859. június 14-én feleségül veszi Hetey Máriát. (Pál, 1996. 132.; Avatójegyzék, 1. köt. 44/b. – 45/a. p.; Fizetési napló, 59/b. p.; Nyírbogát, ref. ház. akv., 1859.)

Jegyzetek feloldása

Avatójegyzék, 1. köt. – A 10. honvédszázlójába Nagykállóban besorozott újoncok avatójegyzéke. 1. köt. 1848. június 7–10. Kézirat. 48 fólió. Lelőhelye: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. Jelzete: IV. B. 103. 5. doboz.

Avatójegyzék, 2. köt. – A 10. honvédszázlójába Nagykállóban besorozott újoncok avatójegyzéke. 2. köt. 1848. június 10–11. Kézirat. 24 fólió. Lelőhelye: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. Jelzete: IV. B. 103. 5. doboz.

Bartha, 1965. – Zenei lexikon. 3. köt. (Q–Z.) Átd. új kiad. Szerk.: Bartha Dénes. Bp., 1965, Zeneműkiadó Vállalat. 767 p.

Berza, 1973. – Budapest lexikon. Szerk.: Berza László. Bp., 1973, Akadémiai Kiadó. 1335 p.

Bona, 1984. – Bona Gábor: Szabadságharc 1848–49-ben. = Magyarország hadtörténete. 1. köt. Szerk.: Liptai Ervin. Bp., 1984, Zrínyi Kiadó. 447–549. p.

Bona, 1988. – Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988, Zrínyi Kiadó. 784 p.

Bona, 1998/1. – Bona Gábor: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban. 1. köt. A–GY. Bp., 1998, Heraldika Kiadó. 532 p.

Bona, 1998/2. – Bona Gábor: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban.

2. köt. H–Q. Bp., 1998, Heraldika Kiadó. 745 p.

Bona, 1998/3. – Bona Gábor: A téli hadjárat (1848. december – 1849. február). = A szabadságharc katonai története. Pákozdtól Világosig 1848–1849. Szerk.: Bona Gábor. Bp., 1998, Zrínyi Kiadó. 159–198. p.

Bona, 1998/4. – Bona Gábor: A tavaszi hadjárat (1849. március–május). = A szabadságharc katonai története. Pákozdtól Világosig 1848–1849. Szerk.: Bona Gábor. Bp., 1998, Zrínyi Kiadó. 199–230. p.

Bona, 1999. – Bona Gábor: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban. 3. köt. R–ZS. Bp., 1999, Heraldika Kiadó. 564 p.

Bona, 2000. – Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. 3. átd., jav. kiad. Bp., 2000, Heraldika Kiadó. 774 p.

Borovszky, 1900. – Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. Bp., (1900), Magyarország vármegyéi és városai kiadóhivatala. XVI, 574 p.

Borovszky, 1901. – Magyarország vármegyéi és városai. Bihar vármegye és Nagyvárad. Szerk.: Borovszky Samu. Bp., (1901), Magyarország vármegyéi és városai kiadóhivatala. XII, 684 p.

Borovszky, 1909. – Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. Bp., 1909, Országos Monográfia Társaság. X, 699 p.

Borus, 1984. – Borus József: A kuruc szabadságharctól ezernyolcszáznegyvennyolcig. = Magyarország hadtörténete. 1. köt. Szerk.: Liptai Ervin. Bp., 1984, Zrínyi Kiadó. 401–445. p.

Csatáry, 1995. – Névjegyzéke a Bereg megyei 1848/49-es honvédegylet tagjainak. (A Munkács, 1896-ban megjelent 1. kiadás, Csatáry György által bővített 2. kiadása.) = Csatáry György: Múltunk írott ereklyéi. Tanulmányok, dokumentumok. Ungvár – Budapest, 1995, Intermix Kiadó. 144–204. p. /Kárpátaljai Magyar Könyvek, 62./

Dankó É., 1973. – Dankó Éva: Szücs Sándor elődei: Osváth Pál és K. Nagy Sándor. = Bajomi krónika. Néprajzi és helytörténeti antológia Szücs Sándor 70. születésnapjára. Szerk.: Dankó Imre. Biharnagybajom, 1973, Biharnagybajom Községi Tanácsa. 37–55. p.

Dankó I., 1996. – Dankó Imre: Osváth Pál élete és munkássága. = Osváth Pál: Bihar vármegye Sárreți járása leírása. (2. jav. kiad.) Debrecen, 1996, Ethnica kiadás. 411–426. p.

Debr. ref. főisk. akv., 1844/1845., 1845/1846., 1846/1847., 1847/1848. – Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, Debrecen. II. 1. e. 35. köt. A reformátusok debreceni főiskolájában észtant hallgatók sorjegyzéke, 1844/1845., 1845/1846., 1846/1847., 1847/1848. tanév.

Falvy, 1987. – Falvy Zoltán: A magyar zene története. 3. átd. kiad. Bp., 1987, Tankönyvkiadó. 160 p.

Fizetési napló – Az 1848-ik évben 3 évre önkéntesen beállott újoncok fizetési naplója. 1848. május 26. – június 23. Kézirat. 85 főlő. Lelőhelye: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. Jelzete: IV. B. 103. 5. doboz.

Heckenast, 1984. – Heckenast Gusztáv: A Rákóczi-szabadságharc. = Magyarország hadtörténete. 1. köt. Szerk.: Liptai Ervin. Bp., 1984, Zrínyi Kiadó. 337–399. p.

Hermann, 1998. – Hermann Róbert: A 10. honvédszászlóalj története. = Szabolcsi honvédek a szabadságharcban (1848–1849). Szerk.: Bene János. Nyíregyháza, 1998, Jósa András Múzeum. 31–71. p. /A Jósa András Múzeum kiadványai, 44./

Héthy, 1978. – Héthy Zoltán: Osváth Pál és fő műve. = A Bihari Múzeum Évkönyve, 2. Szerk.: Héthy Zoltán. Berettyóújfalú, 1978, Debreceni Déri Múzeum. 245–249. p.

Katona, 1989. – Budavár bevételének emlékezete, 1849. Vál., szerk., bev. és jegyz.: Katona Tamás. Bp., 1989, Európa Könyvkiadó. 624 p. /Pro Memoria./

Katus, 1979. – Katus László: A nemzetiségi kérdés és Horvátország története. = Magyarország története 1848–1890. 2. köt. Szerk.: Kovács Endre. Bp., 1979, Akadémiai Kiadó. 1333–1393. p.

Kedves, 1990. – Kedves Gyula: A 48. honvéd zászlóalj története az 1848–49-es szabadságharcban, alakításától Budavár bevételéig. = Hadtörténelmi Közlemények, 1990. 2. sz. 91–128. p.

Kedves, 1998/1. – Kedves Gyula: A 48. honvédszászlóalj. = Szabolcsi honvédek a szabadságharcban (1848–1849). Szerk.: Bene János. Nyíregyháza, 1998, Jósa András Múzeum. 73–91. p. /A Jósa András Múzeum kiadványai, 44./

Kedves, 1998/2. – Kedves Gyula: A szerb felkelés 1848 nyarán és a délvidéki hadműveletek a honvédszabadságharc kivonásáig. = A szabadságharc katonai története. Pákozdtól Világosig 1848–1849. Szerk.: Bona Gábor. Bp., 1998, Zrínyi Kiadó. 103–130. p.

Kempelen, 8. köt. – Kempelen Béla: Magyar nemes családok. 8. köt. Noéh-Quival. Bp., 1914, Grill Károly Könyvkiadóvállalata. VII, 456 p.

Kenyeres, 1967. – Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. A–K. Szerk.: Kenyeres Ágnes. Bp., 1967, Akadémiai Kiadó. XVI, 1040 p.

Kenyeres, 1969. – Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. L–Z. Szerk.: Kenyeres Ágnes. Bp., 1969, Akadémiai Kiadó. 1099 p.

Kozma, 1997. – Kozma Sándor: A szabadságharc és az önkényuralom. = Kozma Sándor: Kemece. Kemece, 1997, Kemece Nagyközség Önkormányzata. 111–131. p.

Krasznay, 1998. – Krasznay Péter: Naplójegyzetei Krasznay Péter kemecei lakosnak. Visszaemlékezések 1830–1861. A szöveget gondozta: Forrai Ibolya, Árva Judit. Bev. és mut.: Benda Gyula. Bp., 1998, Néprajzi Múzeum. 224 p. (Negyvennyolcas idők, 1.)

László, 2000. – Szabolcs vármegye 1848/1849-ben. Források. Vál. és szerk.: László Géza. Nyíregyháza, 2000, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. 591 p. (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai, II. Közlemények, 22.)

Mikár, 1891. – Mikár Zsigmond: Honvéd-névkönyv az 1848/49-diki honvédseregnek 1890-ben még életben volt tagjairól. Bp., 1891, Pesti Könyvnyomda rt. XIV, 376 p.

MOL. ONÖHt. Ált. 1848. 1062. sz. – Magyar Országos Levéltár, Országos Nemzetiségi Haditanács, Általános iratok, 1848. 1062. számú irat

Nyarády, 1927. – Nyarády Mihály: A nemes Mikecz-család leszármazása. Sátoraljaújhegy, 1927, Zemplén Könyvnyomda és Lapkiadó rt. 2 t., [2], 5 p. (Klny.: az Adalékok Zemplénvármegye Történetéhez c. folyóirat 24. évfolyamának 4-ik füzetéből.)

Osváth, 1996. – Osváth Pál: Bihar vármegye Sárréti járása leírása. (2. jav. kiad.) Lekt., jav.: Dankó Imre. Debrecen, 1996, Ethnica. 428 p.

Önkéntesek – Névsorozata az önkéntesen három évre beállott rendes őrsereg újoncainak. 1848. május 25.–június 16. Kézirat. 20 főlíó. Lelőhelye: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. Jelzete: IV. B. 103. 5. doboz.

Pál, 1996. – Pál György: Schola reformata Magno-Kallovienis. (A nagykállói református latin gimnázium története.) Nagykálló-Nyíregyháza, 1996. 152 p.

Pallas lex., 8. köt. – A Pallas nagy lexikona. 8. köt. Gesztely-Hegyvám. Bp., 1894, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. 820 p.

Ruszoly, 2000. – Ruszoly József: Hegyesi Márton és műve. = Hegyesi Márton: Bihar vármegye 1848–1849-ben. Gondozta, szerkesztette, utószót írta: Ruszoly József. Debrecen, 2000. 356 p. /A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei, 24./

Spaták. ref. főisk. akv., 1845/1846. – Tiszáninneni Református Egyházkerület Levéltára, Sárospatak. Kb. II. 1. A fensőbb tudományokat hallgatók, 1845/1846. tanév.

Spira, 1959. – Spira György: A magyar forradalom 1848–1849-ben. Bp., 1959, Gondolat. 676 p.

Spira, 1979. – Spira György: Polgári forradalom (1848–1849) = Magyarország története 1848–1890. 1. köt. Szerk.: Kovács Endre. Bp., 1979, Akadémiai Kiadó. 59–434. p.

Szinnyei, 1885. – Szinnyei József: Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertórium. Történelem és segédtudományai. 2. köt. 1. rész. Bp., 1885, Athenaeum. XVI p., 1648 hasáb.

Szinnyei, 1980–1981. – Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 9. köt. Mirce–Oszvaldt. Bp., 1903, Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése. 1450 hasáb. Az 1903. évi kiadás utánnomása. Bp., 1980–1981. /A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése utánnomata-sorozata./

*Osváth Pál sírja a biharkeresztesi katolikus temetőben
(Fotó: Kocsis Csaba. Lelőhelye: Dankó I., 1996. 422.)*